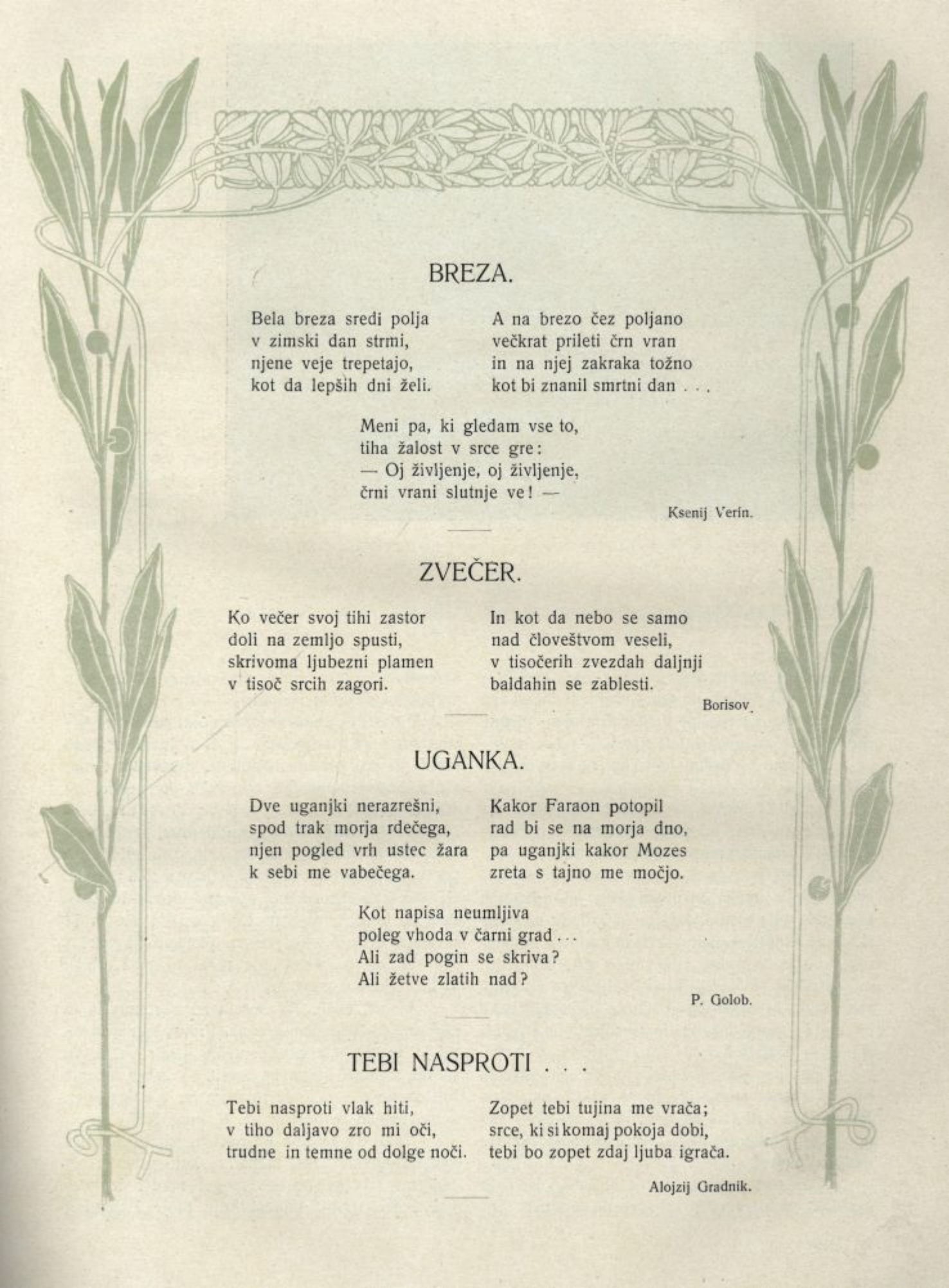

A. B. DOUBEK: PORTRET.

BREZA.

Bela breza sredi polja
v zimski dan strmi,
njene veje trepetajo,
kot da lepših dni želi.

A na brezo čez poljano
večkrat prileti črn vran
in na njej zakraka tožno
kot bi znanil smrtni dan . . .

Meni pa, ki gledam vse to,
tiha žalost v srce gre:
— Oj življenje, oj življenje,
črni vrani slutnje ve! —

Ksenij Verfn.

ZVEČER.

Ko večer svoj tihi zastor
doli na zemljo spusti,
skrivoma ljubezni plamen
v tisoč srcih zagori.

In kot da nebo se samo
nad človeštvom veseli,
v tisočeri h zvezdah daljnji
baldahin se zablesti.

Borisov.

UGANKA.

Dve uganjki nerazrešni,
spod trak morja rdečega,
njen pogled vrh ustec žara
k sebi me vabečega.

Kakor Faraon potopil
rad bi se na morja dno,
pa uganjki kakor Mozes
zreta s tajno me močjo.

Kot napisa neumljiva
poleg vhoda v čarni grad . . .
Ali zad pogin se skriva?
Ali žetve zlatih nad?

P. Golob.

TEBI NASPROTI . . .

Tebi nasproti vlak hiti,
v tiho daljavo zro mi oči,
trudne in temne od dolge noči.

Zopet tebi tujina me vrača;
srce, ki si komaj pokoja dobi,
tebi bo zopet zdaj ljuba igrača.

Alojzij Gradnik.

Dr. IVO ŠORLI:

MED PEŠCI.

VII.

(Dalje.)

Ilona je izginila brez slovesa, brez sledu... Če hočem, da umeš vsaj nekoliko, kako mi je, je treba, da ti sporočim njeno pismo, ki so mi ga prinesli davi:

„Bežim... Bežim dalje, ker ne morem najti nikjer miru...“

Čudno... često sem slišala ali čitala, da je preganjalo tega ali onega sovraštvo iz kraja v kraj, — mene preganja ljubezen tako.

Že tretjkrat, da moram pobrati kar čez noč svoje borno imetje in hiteti dalje. O, verjemi, tako rada bi postala že stara in grda in se skrila skromno v kotiček, ker sem tako trudna te romantike, ki je je še vedno tako polno moje življenje!

Koliko je ljudij, ki si želijo vse življenje zaman, da bi kaj doživeli. O, če bi vedeli, kako jih zavida nesrečnež, ki je obsojen, da neprestano — doživlja!

Glej, kar jih je žensk tu okrog, vsaka bi bila na primer srečna, če bi se ozrl Ti nanjo. — Zakaj si se ozrl baš na ono, ki je prejokala vso noč obupapolne groze, ko je spoznala, kaj se godi v Tvojem srcu?...

A še sem mislila, da se le šališ, da Ti je samo za malo frivolne zabave; do zadnjega hipa

sem upala tako... ker sem vajena, da le težko verjamem moškim besedam.

Tako nas vzgajajo namreč in nas svare neprestano pred zapeljivci in Don Juani, nejasno čuteč, da nas morejo napolniti, naravnost natlačiti z nezaupnostjo do vas vseh, ker vedo, da smo pretope, da bi vas znale razločevati... in soditi. In vendar mi je pokazal prav Tvoj značaj nanovo, da mora biti ali še zelo, zelo mlada, ali pa velika duševna reva tista, katero moški zapelje. Saj ste tako enostavni, nekomplcirani, in vsak nosi že v očeh razločen napis, kaj da je. Ti še posebno. Ker si tako pošten, plemenit človek!

Škoda, res škoda, da mora ta lepa cvetka v Tvojem srcu zopet pasti!...

O, ne misli, da sem tako skromna in bi stokala, da Te nisem vredna. Preveč se zavedam, da bi Te bila osrečila, osrečila, kakor Te ne bo morda nobena druga na svetu, — samo, ako bi bilo mogoče... Toda ni mogoče, v najgroznejšem pomenu te besede... ni mogoče...

Tako Te ljubim, da nočem, naj bi si uničil svoje življenje zaradi mene... Zato grem... In tudi zato, da me ne boš mogel nikdar izpraševati, kako strašno tajnost krije moje življenje.“

Se nekaj gorkih besed v slovo in potem ničesar več od nje, kamor se ozrem po tem puštem, žalostnem božjem svetu . . .

Prepisal sem Ti to pismo, da jo spoznaš. Še bolj pa, da vidiš, kako pravi je bil edino moj „instinkt“ in ne oni gospoda Peterlina in drugov. Naj je vzrok kakršenkoli, da je storila tako; to vsaj je dokazala, da je v njej velika duša, zmožna junaških, nadčloveških žrtev.

IX.

Zopet šest mesecev, da Ti nisem pisal več? Moral sem šteti na prste, predno sem Ti verjel...

In potem pišeš:

„Šest mesecev! Dovolj dolgo, da Ti je veliki zdravnik-čas morda že docela ozdravil srce?..

Te pikice pomenijo bojazen; da se to morda vendar še ni zgodilo, kajne? . . .

Šest mesecev je namreč lahko dolga ali pa tudi zelo kratka doba; morda komaj dovolj dolga, da se pokrije rana s tanko kožico.

Toda glej: čas ima pri tem le podrejeno nalogo, prav tako, kakor pri telesnih boleznih, in glavno je, kakšen dečko da si.

Velika nevarnost po težkih boleznih pa je ta, da jim sledi često dolgotrajno — bolehanje.

Jaz sem se tega prav dobro zavedal in zaklical sem si, kakor zakličem vselej po skrbni preiskavi takim svojim bolnikom: „Predvsem čim več solnca in zraka!“

Prišli so bili takrat lepi in svetli dnevi in brodil sem veliko tam zunaj po naravi. Razgrnil sem vsak dan po nekaj ur svoje srce čez te mehke duhteče travnike in ga spravljal šele, ko je bilo že vse prepito zlate luči.

Drugi moj klic tja noter v lastno dušo pa je bil: „Delati, fant, delati, delati karkoli si boš!“

Pisal sem Ti menda že nekoč, da mi moj poklic ne izpolni vsega dneva.

Vajeni smo, in vzgledi v vsakdanjem življenju nam ne kažejo drugega, nego da se krčevito oklepa vsakdo le glavnega poklica, tudi če ga niti ne redi. Tembolj pa seveda še, ako ga redi in mu jemlje pri tem le nekaj ur na dan, ker smatra to celo za neugodnost, dasi potem res ne ve, kaj početi z drugim.

S takimi predsodki sem se moral boriti tudi jaz sam v sebi, dokler se nisem odločno otrešel vseh predpisov in se lotil, česar sem se lotil.

Neki tovarnar tu je bil namreč že blizu propada; pa je naprosil mene in še nekatere druge za poroke novemu kreditu. Človek, ki je imel najlepšo tovarno v rokah; in vsem zagatam kriva je le njegova nemarnost in nespretnost. Preskrbel sem potrebni kapital jaz sam in vstopil kot so-

drug v njegovo podjetje. In danes gre, da je veselje. Najino tovarno bi nesla lahko kar celo v vsako razstavo, in prvo priznanje je nama gotovo. —

In koliko zadoščenja mi daje to živahno veselo vrvenje!

A s tem sem postal tudi obenem res koristen član človeške družbe.

Kar vidim Te, kako si ostrmel pri tej besedi. In drevi, ko prideš med tovariše in jim poveš najnovejšo novico, da sem postal fabrikant in vrhutega še „koristen član človeške družbe“, boste zbijali dovtype. O kakšne dovtype!

Toda pri srcu Vam bo vendar samo napol veselo, vsaj napol pa otožno, ko porečete tako: „Škoda fanta, ki je bil nekoč imeniten dečko, da se je pofilistril že tako hitro . . .“

Poznam to pesem. Saj sem jo pel sam šest let med vami. In še skozi vsa moja prva pisma na Te zveni kot vodilni motiv.

Poznam to pesem . . . In če se nasmihate sedaj Vi zaničljivo in pomilovalno s svojega visokega stola, tedaj Vam vračam prav tak nasmeh, — ker Vas umem; sicer ne zaničljiv, a tembolj pomilovalen nasmeh — nasmeh človeka, čez katerega je šel zdaj drugič velik trenutek novega, velikega in zdaj resničnega spoznanja ter najve-selejšega presenečenja.

In ker je težko živeti na svetu in tem bolj težko, čim manj človek razume, kaj je pravzaprav to: življenje, in čim bolj se mu vsled tega odteguje, zato bi Te rad opozoril na vse to, česar nisem videl prej vse svoje dni in kar bi mi bilo morda popolnoma ušlo, da me ni prijela usoda s trdo roko za vrat in me kar sunila prav v sredo — resničnega življenja.

Glej, prijatelj, mi smo vse preveč ekskluzivni. Odtrgamo se najprej od človeške družbe ter gremo tja ven na samotno plan, in šele ko začutimo, da smo vendarle ljudje: člani velike črede, prikorakamo zopet in previdno nazaj; a tja noter na splošni pašnik in pod oblast pastirjev, nas ne pusti več srce, in zato začnemo vohati okrog sebe in iskati „sorodnih duš“. In ko se nas je našlo pet, šest takih, se pasemo trdovratno tam zunaj in naše srce se redi od samih cvetic.

Toda včasih smo vendar prisiljeni, iti čez mejo po — osat; zakaj tudi želodec imamo, in želodec zahteva te svoje oslovske krme.

Tako namreč govorimo in mislimo v svoji nadutosti; in drug drugega utrjujemo v misli, da smo ljudje res samo mi, za ograjo pa sami osli. Ponavljam: da me ni prignal želodec trajno tu sem v sredo resničnega, živega življenja in res-

ničnih ljudi, bi bil živel in blaženo v Gospodu zaspal tudi jaz v tej tolažbe polni zavesti.

Toliko zaničujemo te uboge „špekulante“ in počenjamo pravzaprav isto v idealnem, kar oni v materialnem! . . . Ali nam je na misli kaj drugega, nego kako bi napeljali posamezne iztoke iz morja življenja po gotovih žlebovih gotovih ‚tendenc‘ in gotovih ‚idej‘ na neko gotovo kolo, da nam vrti potem neki gotov mlin, mesto da bi se sklonili naivno nad bregove tega morja in se zasanjali v veličastno globoko šumenje njegovih valov, tako globoko in tako samosvojih večnih misli in idej polno, da je samo že brez misli in brez idej? . . .

In tako grebemo tudi po teh ubogih vsakdanjih ljudeh in iščemo v njih visokih misli in idej in se obrnemo potem z zaničevanjem v stran, ko jih ne najdemo, mesto da bi ne iskali, ampak — videli v gospodu Peterlinu idejo: idejo življenja; če že nečemo priznati, da je takle možak tudi potreben na svetu in da docela izpolnjuje svoj prostor.

Treba je namreč — o tem sem ti že govoril nekoč — pustiti vse filozofske muhe na stran in gledati življenje s pogledom, ki gre naravnost tja čezenj in ne pod njega in ne nad njega. Potem boš priznal, da je eksistenca teh marljivih, podjetnih in varčnih ljudi popolnoma opravičena. Ves promet, ves moderni napredek, vse velikanske pridobitve nove dobe, ki nudijo toliko udobnosti vendar tudi nam, naj smo že tako vzvišeni, vsemu so pogoj oni ljudje njihovega duha, ti na zunaj obrnjeni in le z zunanjim svetom se pečajoči ljudje.

Kako otročji je bil ves moj srd nanje! Kako enostransko, omejeno se mi zdi zdaj vse sovrašтво nas ‚višjih ljudij‘ do njih!

Ti se jeziš in jih zaničuješ, ker se ne brigajo za vse to, kar se zdi silno važno Tebi: pesmi, romane, glasbo, filozofijo in vse take lepe reči. Oni bi se smejali lahko Tebi, ki se pečaš s temi nepotrebnostmi. In pravzaprav je še dobro, ako bi se le smejali, ker potegnili bi lahko tudi oni svoj meč iz nožnice in prišli nad Vas: „Čemu tlačite to realno zemljo, ki jo vendar zaničujete, vi klavrna človečeta, ki hočete leteti in niti hoditi ne znaste?“ Ali pa še bolj naravnost: „Vi zahtevate, naj čitamo, kar Vi spišete, naj se divimo temu, kar Vi naslikate, poslušamo to, kar vi govorite, — zakaj pa Vi ne spoštujete našega dela, zakaj se vam ne zdi vredno, da bi se potrudili umevati naša stremljenja, katera so v naših razmerah in z našim obzorjem prav tako naravna, kakor v naših Vaša? In kdo pravi, da je

to, s čemur se ukvarjate Vi, bolj važno, nego to, s čemur se ukvarjamo mi? Nič drugega ni, nego da ste imeli Vi čas, pridobiti si zmožnost govora in dalje časa to zmožnost porabiti sebi v prilog in prepričati svet, da ste mu neobhodno potrebni. Ampak, poglejte nas: mi smo Vam živ dokaz, da se prav lahko izhaja tudi brez Vas, — mi vsaj Vas ne rabimo.“

Tako bi lahko govorili. Toda seveda jim ne pride niti na um, revežem, da bi se drznili. Spoštljivo Vas gledajo od daleč, in ni jih malo, ki Vas celo slutijo, vas in vso Vašo veličino, da, in ki Vam celo ploskajo s solzami smeha v očeh, kadar se delate norca iz njih.

Ah, saj čutijo celo le preveč, kako so majhni in neznatni na tem božjem svetu; in vsem, ki mislijo, da kaj pridobijo od njih, so tako hvaležni! In zato so hvaležni celo onim, kateri jih zasmehujejo, ker slutijo, da se vendar nečesa naučijo pri njih, da se vendar nabere nekaj novega in širjega okrog „pra - celice“ v njihovih dušah, če jih poslušajo.

Zakaj tudi mi, — če se smem še prištevati med Vas? — smo postali to, kar smo, edino na ta način, da je oplodila to, kar sem imenoval pravkar „pra-celico“ v naših dušah, fantazija poetov in mislecev in smo zato pravzaprav — narejeni ljudje.

Kateri prvoten človek ima namreč vsa ta čustva v svojih prsih, in sicer v takem lepem, umetniško harmoničnem redu, kakor mu jih napolnijo poetje-psihologi ž njimi? In misliš, da se godi v poetovi duši tako? Ne, vse je prišlo tudi njemu šele med stvarjenjem, in šele pod toploto blagoslovljene ure je pognalo drobno, trdo seme v bajen cvet.

In taka ura greje naprej globoko noter v čas in na vse strani. In pod njo se raztopi tudi tako ubogo preprosto srce preprostega človeka, in čudovite stvari vstanejo tam notri in se ozirajo presenečene okrog sebe.

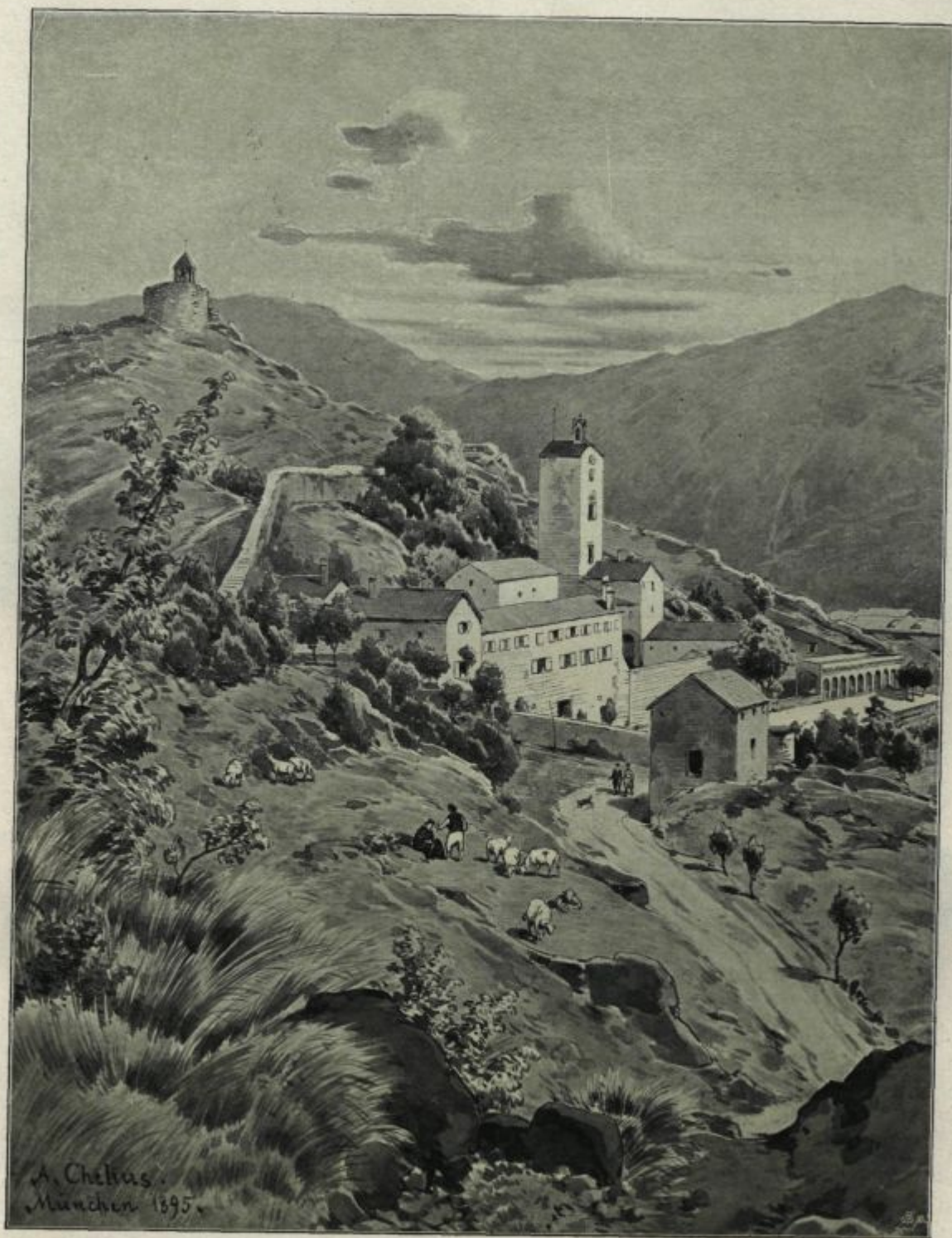
In četudi zapro potem svoje oči, — drugič se zbude zopet in vsakokrat jih je več . . .

In če je prav gorko in ljubo tam notri, razsejejo se čez vso široko plan in so en sam šop.

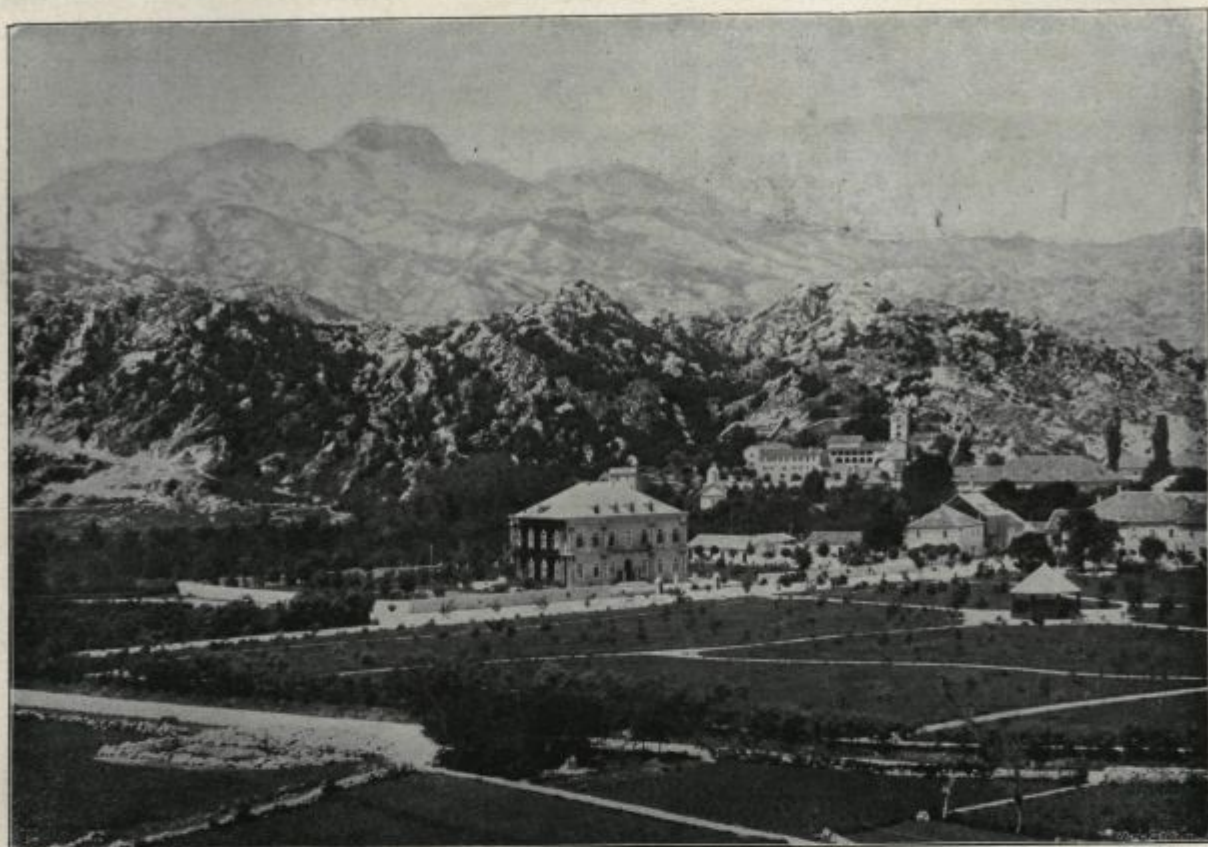
In glej, kako postanejo ta srca nekaj drugega in od zunaj prestvarjenega.

Tako je z nami vsemi, ki smo vzrasli tako, da počasi izgubimo celo svojo govorico, in postanejo naše one mehke besede, ki smo jih čitali v ljubeznivih pripovedkah, ter nam celo roke nehote posnemajo kretnje bledih rok, ki so se celele dol v glediški polmrak okrog nas.

(Konec prih.)

A. CHELIUS: SAMOSTAN NA CETINJU.

DANILOV PALAC NA CETINJU.

ANTE BEG:

ČRNA GORA.

Ako gremo naprej od knežjega dvorca mimo lepih vrtnih nasadov, v katerih je dvorska kapela na mestu prvotnega samostana, pridemo k zgodovinsko najvažnejšemu črnogorskemu poslopju, monastiru (samostanu). Tu je bil začetek Cetinja in sploh črnogorske države, tu je bil sedež črnogorskih vladarjev, ki so bili do preteklega stoletja obenem tudi vladike, t. j. vrhovni cerkveni poglavarji. Preden pa vstopim v to zgodovinsko svetišče, obiskal sem še Danilov spomenik na Orlovem kršu. Z nenavadnim umetniškim okusom izvršeni spomenik (kupola na štirih stebričih) velja knezu Danilu I., ki ga je ubila morilčeva krogla v Kotoru leta 1860. Načrt za spomenik je izdelala princezinja Jelena, sedanja italijanska kraljica. Z Orlovega krša je najlepši razgled na Cetinje in vsa bližnja brda. Nazajgrede sem se ustavil pri kuhi (stolpu), imenovani tudi Tabla nad monastirom, kjer so

(Dalje.)

do vlade Danile I. izobešali Turkom v bitki odsekane glave. Sedaj visi v stolpu zvon iz leta 1718. Od tu sem opazoval zanimive vojaške vaje pred vojašnico, kar mi je bilo zabranjeno gledati odblizu. Ko bi trenil, je izginilo vse krdelo, a na signal so prikorakali vojaki iz vseh jarkov in tudi skozi okna vojašnice ter se formirali v bojne črte. To je potrebno v načinu vojevanja na krških tleh.

Pod kulo nad monastirom sem botaniziral ter nabral v šop vse, kar je cvetelo v bližini. Hotel sem si ponesti v domovino spomin na Cetinje, obenem pa dokazati obrekljivost vsem tistim, ki pravijo, da v Črni gori niso videli druge flore, kakor skalne klinčke in žajbelj. Najmanj deset vrst cvetja sem nabral, kakršno poganja večinoma tudi v našem apnenskem gorovju. Pri tem opraviću zaslišim izpod viseče skale monotonsko mrmranje. Bil je dijak ondotne gimnazije, ki se je učil latinščine. Ko me je deček zapazil, je skočil takoj pokoncu, se zravnal po vojaško

ter salutiral. Takoj je bil pripravljen za kažipota. Bil je revno oblečen, ves zakrpan, vendar pa snažen. Doma je bil ob albanski meji ter zaradi daljave niti čez počitnice ni šel domov. Ko sem mu povedal, da sem Slovenec, je brž naštel dežele, kjer prebivajo Slovenci in še njih število mu je bilo v spominu. Pripovedoval mi je, da se uče že v I. razredu poleg latinščine tudi rušično, v II. razredu začno z nemščino, v III. z grščino. Letos so otvorili V. razred. Naval na gimnazijo je velik — lani se je prijavilo za I. razred nad 100 dečkov. Uspehi so prav dobri, disciplina pa vojaško vzorna, kakršne ne dobimo na nobeni drugi srednji šoli. Profesorji so sami domačini, ki hodijo tudi v šolo v narodni noši s handžarjem in samokresom za pasom.

Med razgovorom prideva pred monastir, v katerem prebiva vrhovni poglavar črnogorske cerkve, znani narodni junak Mitrofan Ban. Pod samostansko cerkvijo so v znamenitih arkah grobovi vladarske rodbine. Posebno lep je spomenik princesinje Zorke, najstarejše hčere kneza Nikole, soproge Petra Karagjorgjevića, sedanjega srbskega kralja.

Med tem je pozvonilo k slovesni liturgiji (maši). V mali samostanski cerkvi so bili že verniki zbrani. Pričela se je peta liturgija, ki mi ostane v trajnem spominu. Kadarkoli se spominim tega trenutka, odmeva mi v ušesih milobno, zvočno petje častitljivega vladike. Tu šele sem se uveril, da proslavni obredi res edini odgovarjajo čustvovanju slovanske duše. Kako imperatorsko tuji so rimski obredi v primeri z ganljivo udanostjo, s katero se takorekoč pogovarjajo pravoslavni duhovniki in verniki z Bogom. Tudi versko indiferentnega človeka ganejo ti obredi k pobožnosti. Nehote sem se z verniki vred križal in trkal na prsi, kar se neprestano ponavlja med vsem obredom. Morda sem to delal tudi zaradi zale devojke, ki mi je stala na desni ter me v začetku kot tujca sumljivo motrila, pozneje pa me pri vsakem križanju hvaležno ošinila s svojimi živimi pogledi. Pri molitvah se je vladika spominjal vladujočega kneza, prestolonaslednika in ruskega carja.

Ko se je cerkev izpraznila, ogledal sem si jo natančneje. Imeniten je ikonostas, dar ruskega carja. Ob strani sta krsti svetega vladike Petra I. in kneza Danila. Tudi veliki vojvoda Mirko Petrović, slavni grahovski junak, oče kneza Nikole, počiva v cerkvi.

Moj mali cicerone me je potem vodil še enkrat po mestu, da me opozori na znamenitosti, ki bi jih sam lahko prezrl. Spoštljivo je po-

zdravljaj stare ljudi, a ko sva prišla mimo gruče kričečih dečkov osnovne šole, zavpil je nad njimi, naj molče ter se gredo rajši učiti. In takoj so utihnili. Iz tega sem videl, da med Črnogorci ni le vkoreninjeno spoštovanje pred starostjo, temuč vse sloje preveva nekak vojaški duh, da vedo, da se morajo pokoriti tistemu, ki več zna in več velja.

Čudno lice dajejo mestu napisi nad tobakarnami, ki jih ni malo. Tobačni monopol v Črni gori ima namreč neka milanska družba, zato so vsi tozadevni napisi in naznanila tudi v italijanskem jeziku. Smodke tega monopola so mnogo slabše kakor avstrijske. Sicer pa se v Črni gori itak ne pokadi mnogo smodk, nego le cigarete.

Prišla sva do javnega vodnjaka, ki je obenem vodovod za Cetinje. To neprecenljivo dobroto je priskrbela svojim rojakom princesinja Milica, soproga ruskega velikega kneza Petra I. Ker daje vodnjak komaj najpotrebnejšo količino vode, razdeljuje se vsak dan voda prebivalstvu pod oblastvenim nadzorstvom.

Prišla sva tudi k mestni klavnici, kjer imajo mesarji na orijentalški način svoje mesnice. Vsak mesar mora imeti tablo, na kateri so napisane cene mesu. In te cene niso visoke. Goveje meso po 32, ovčje po 30, kozje pa po 26 novčičev kilogram. Neumevna pa mi je bila določba občinskega poglavarstva, da ne sme mesar nikomur naložiti več mesa, kakor ga zahteva, a zahtevati se ga mora najmanj pol kilograma.

Oglejmo si sedaj to znamenito državico v njenem geografskem, zgodovinskem in kulturnem razvoju! Danes obsega Črna gora 9475 km² ter šteje okoli 250.000 prebivalcev. V začetku 17. stoletja je obsegala Črna gora komaj nekaj več kakor Katunsko nahijo, to je tisto najvišje kraško pradomovino črnogorskih pastirjev okoli Njeguškega polja v obsegu komaj 1000 km². Tukaj je bilo vsikdar zadnje zatočišče borilcev za svobodo Črnogorcev.

Prvi je začel večati kneževino Peter I. Veliki (sveti) s srečnimi vojnami s Turki. Pridobil je takozvana „Brda“, gozdov in pašnikov bogate nahije na vzhodu, nadalje pa tudi rodovitne nižine okoli Rijeke in Podgorice. Še bolj srečen je bil sedanji vladar Nikola, ki je razširil vsled zmagoslavne vojske s Turki leta 1876 in 1877 meje svoje kneževine na jugu in na severu, tako da obsega njegova dežela takorekoč vse tri zone, malo rodovitno kraško Katunsko nahijo z mrzlimi vetrovi in hudo zimo, Brda s planinskimi pašniki, bogatimi gozdovi in rodovitnimi njivami ter južni svetom ob Skadr-

skem jezeru, kjer raste vsakovrstno južno sadje. Dočim je pozimi na Cetinju včasih do 24° mraza, je na Rijeki, ki leži le 20 m nad morjem, v istem času 3° toplote. Zato preživi knežja rodbina poletje večinoma na Cetinju, v hudi vročini na svojem „letnikovcu“ na Lovčenu, kamor vodi lepa cesta s Cetinja, a zimo v gradiču Leskovac pri Rijeki. V Brdih so najvišje črnogorske gore n. pr. Dormitor 2528 m, Kom 2400 m itd.

Politično se deli Črna gora v 10 nahij (okraj) in 76 kapinij. Stare nahije so: riješka, črniška, lješańska, Bielopavličiči, katunska, Piperi, in Kuči; nove nahije pa so: grahovska, moraška, Banjani, Vasojevići (gornji), Kolašin in Drobnjak.

Začetek Črne gore je bil v gorovju severno Skadrskega jezera, v zgodovinski pokrajini Dijoklecije z istoimenskim mestom, ki se je imenovalo pozneje Zeta. Po bitki na Kosovem je ustanovil leta 1369 v imenovani pokrajini Balšić malo državico, ki je prešla leta 1421 na Štefana Stražimira. Njegovega sina Ivan-bega so zaradi njegove črne polti imenovali Crnojevića. Odtod ima baje tudi Črna gora danes svoje ime. (Drugi izvajajo ime od sivega skalovja, ki se vidi iz daljave temno. Tudi to pojmovanje ni brez podlage. Saj se tudi Ptujška gora imenuje Črna gora po temnem stolpu.) Ivan-beg Crnojević je stoloval na utrjenem Žabljaku ob Skadrskem jezeru. Bil je velik junak ter živi njegovo ime v raznih junaških pesmih, kakor pri Srbih v kraljevini (Črnogorci pravijo še vedno v vojvodini) Kraljević Marko. Leta 1482 se je moral umakniti pred Turki v nepristopno gorsko planoto ter si ustanovil bivališče na sedanjem Cetinju, kjer so bile do takrat le pastirske kočice. Z njim se je izselil tudi zetski metropolit. Zgradila in utrdila sta si samostan (monastir) na mestu, kjer stoji danes dvorska cerkva (na vrtu za knežjim dvorcem). Umrli je leta 1490. Njegov sin Jurij je bil mehke narave ter se je svoji ženi, Benečanki, na ljubo preselil v Benetke. Vlado je prepustil metropolitu. Istotako je storil tudi njegov sin Jurij II. leta 1516. Na ta način je prešla vladarska oblast za mnogo let na vladike.

Leta 1697 je bil izvoljen za vladiko metropolit Petrović Njeguš, ki je ustanovnik še danes vladujoče dinastije. Kot vladika je prevzel ime Danila I. ter je vladal do leta 1735. Bil je neustrašen bojevnik, ki se je Turkom strašno osvetil zato, ker so leta 1683 razdajali cetinjski samostan. V božični noči 1702 je dal vse v Črni gori živeče Turke pobiti ali spoditi iz dežele.

Vkljub temu, ali baš zaradi tega je prihrumel leta 1714 veliki vezir Čupričić paša na Cetinje ter znova razdjal samostan. — (Do leta 1838 je obstalo Cetinje večinoma le iz monastira in vladikovih hlevov — glej sliko! — Šele omenjenega leta si je zgradil vladika Rade (Peter II.) knežji dvor, ki je dobil po biljardu, ki ga je pripeljal za svoje goste iz tujine, ime „Biljarda“.

Danilu I. je sledil slabotni in miroljubni vladika Sava, a tudi tega naslednik Bazilij ni imel vladarskih sposobnosti. Zato se je v tej dobi vsilil za več let za vladarja Štepan Mali, pustolovec, ki se je izdajal za umorjenega ruskega carja Petra III. Psevdo-vladarja je umoril njegov sluga, ki ga je najel za umor skadrski Mahmud paša. Sledil mu je neodločni vladika Sava II. (1774—1782). Šele z vladiko Petrom I., s pridevkom Veliki in „sveti“, so zasijali Črni gori lepši časi. Kakor povedano, se je bila Črna gora vsled takih homatij in nesposobnih vladarjev skrčila na Katunsko nahijo, kamor ni nikoli mogel prodreti Turek z uspehom. Sicer pa se Turki niso nikoli mogli ponašati, da bi si bili mogli popolnoma podjarmiti Črno goro, tako da bi jim morala plačevati vojno dačo (harač).

Vladika Peter I. je imel vse čednosti in lastnosti dobrega vladarja, pri tem pa je bil še dalekoviden diplomat ter si je zagotovil prijateljstvo ruskega carja, katero je Črni gori do danes ohranjeno neskaljeno. Skoraj vso svoje življenje se je vojskoval s Turki, in sicer tako srečno, da si je priboril nazaj Brda. Vladika Peter pa je bil tudi zelo učen ter je spisal za Črno goro prve državne osnovne zakone, ki so deloma še danes v veljavi.

Sledil mu je Peter II., ravno tako slaven državnik in junak, vrhutega pa še pesnik. Ustanovil je senat, tel. stražo (perjanici) ter je s strogimi zakoni odpravil roparje v sosednjo Turčijo. Prepovedal je strogo umore iz krvne osvete ter sploh vvedel vzoren red in mir v državi. Od Rusije si je pridobil toliko letno podporo, da je lahko opustil svojim državljanom vse davke. Leta 1835 je izdal prvi črnogorski koledar „Grlico“.

Njegov naslednik Danilo II. se je istotako srečno bojeval s Turki ter si je pridobil po sijajni bitki pri Grahovem do 4300 km² zemlje od Turčije. Bil je prvi vladar, ki ni prevzel cerkvene dostojanstva. Izdal je kazenski zakonik (Codex Danilov), ki je deloma še danes v veljavi. Leta 1860 ga je v Kotoru ustrelil iz maščevanja Črnogorec Tošo Kadić iz Bjelopavlića, pri čigar imenu še danes vsak Črnogorec iz-

pljune. O tem umoru so se razširjale raznovrstne govornice. Eni trdijo še danes, da so morilca najele avstrijske oblasti. Inozemski zgodovinarji pa pravijo, da je morilec maščeval čast svoje sestre, ki jo je knez kot ženo nekega črnogorskega vojaškega dostojanstvenika zapeljal povodom proščenja pri samostanu v Ostrogu ter jo pozneje odvedel s seboj na Cetinje. Pa saj vemo, kako nastajajo take bajke, kadar je treba Slovane obrekovati. — Ker ni zapustil sina, sledil mu je na prestolu njegov nečak **Nikola I.**, sin velikega vojvode Mirka iz Njeguša.

Za vlade Nikole se je razvila Črna gora v popolnoma moderno državo. Po srečnem vojskovanju s Turki leta 1876 in 1877 je pridobil Črni gori rodovitne pokrajine ob Skadarskem jezeru z dvema važnima pristanoma, Bar in Dulčinj. Dulčinju se obeta lepa bodočnost, ker je skupščina nedavno odstopila članu ruske akademije umetnosti, Žibarčiču, potrební svet, da zgradi s pomočjo ruskega kapitala hotel s kopališčem, muzej in biblioteko.

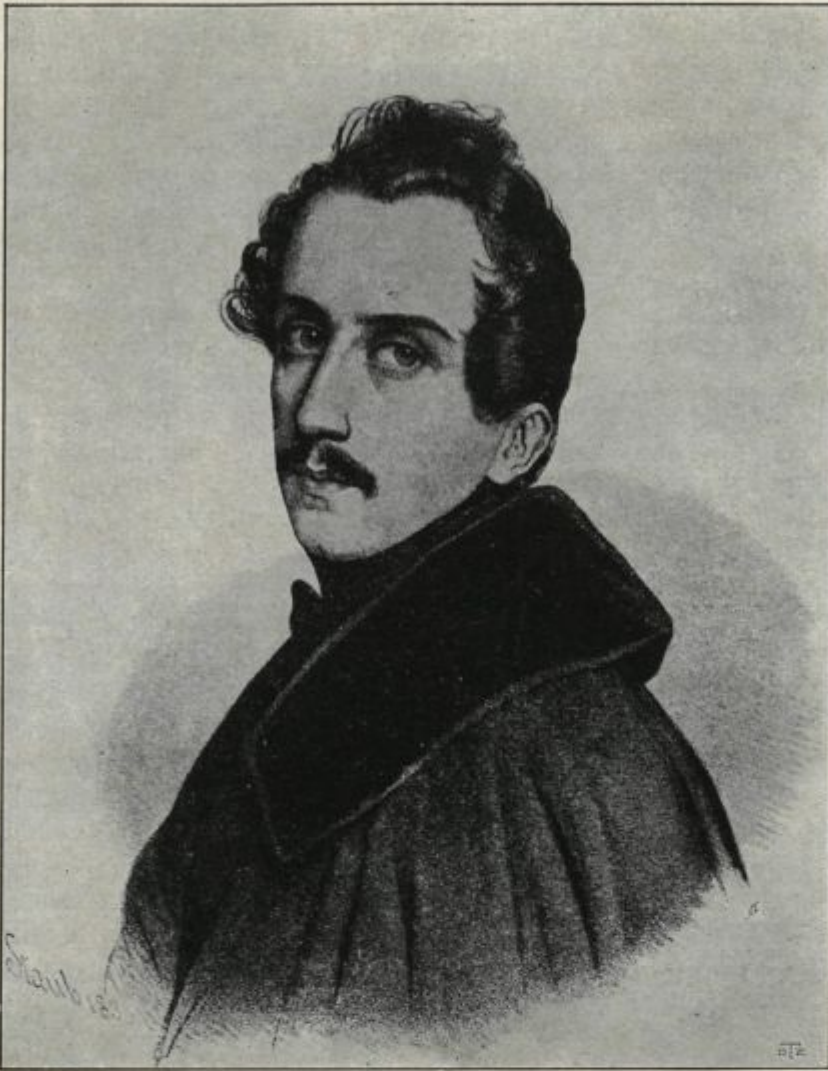
Knez Nikola I. ima vse lastnosti dobrega in razumnega vladarja, da bi lahko stal na krmilu vsake velike države. To priznavajo tudi vsi sosednji vladarji ter ga visoko cenijo. Da ne vlada z železno roko, temuč s pravo ljubeznijo za svoj narod, iz katerega je izšel, dokazuje dejstvo, da je nežnočuten pesnik. In ravno ta harmonija med vladarjem in narodom, to uprav rodbinsko razmerje v ljubavi in spoštovanju peče protiv-

nike Slovanstva. Posebno revolverski časník „Orient-Rundschau“, ki izhaja na Dunaju, blagega črnogorskega kneza tako ostudno napada, da se mora gnusiti to tudi vsakemu poštenemu Nemcu, in le čudimo se, da dunajska vlada, ki rada povdarja dobro razmerje s Črno goro, dopušča take napade. Dobro se še spominjam na neko milo kritiko, ki se je izrekla za mojega uredovanja v celjski „Domovini“ o nemškem cesarju, in list je bil zaplenjen. Po pregovoru „semper aliquid haeret“ je obrekovalna pisava proti knezu in njegovi dinastiji zavedla tudi nekatere črnogorske visokošolce v inozemstvu, da so prekoračili dovoljeno kritiko. Obtoženi so bili veleizdaje in razžaljenja Veličanstva. In tu se je najlepše pokazala knezova velikodušnost. Obtoženi so prišli osebno pred cetinjsko sodišče, a knez je uvidel, da so bili vročekrvni mladeniči zapeljani, zato so bili vsi oproščeni. A še več. Knez jim je podaril 1000 K za potne stroške. S tem činom pa je knez Nikola tudi najbolje posvedočil, da je res dalekoviden diplomat. Oproščeni akademiki bodo gotovo enkrat najboljši črnogorski rodoljubi, ker so že sedaj spoznali svojo zmoto ter priredili velikodušnemu vladarju prísrčne ovacije. To bodo enkrat stebri prestola in dinastije. Nočemo ugihati, kako bi se godilo takim krivcem v Nemčiji ali drugje. Posebno velikodušnost je pokazal knez, ko je nedavno nasvetoval skupščini, naj se odpravi smrtna kazen.

(Dalje prih.)

ČRNOGORSKA KNEGINJA
MILENA.

STANKO VRAZ.

Zato se strinjam z A. Aškerčevo, pač rahlo izraženo sodbo o teh Prešernovih „sršenih: „Njegova (t. j. Prešernova) satirska žila in bojevitost ga zapeljata včasih celo predaleč. Tupatam zasadi komu svojo puščico po krivici v meso, tako n. pr. Vrazu in Gaju ter „Ilircem“ sploh...“*

Zanimivo je, da Prešeren spočetka ni bil protivnik ilirskega imena in ilirske ideje. Ko je n. pr. l. 1836 poslal Babukiću svoj „Kerst per Savizi“, je zapisal Prešeren na iztisk posvetilo: „Gospodu Babukizhu, Iliru s Slavon'je, Dr. Prešern, Ilir iz Kranjske.“ Šele ko je videl, da zahtevajo Ilirci, da se treba zaradi književ-

nega edinstva odreči materinščini ter se okleniti štokavske hrvaščine, se je zvezal proti ilirstvu s svojim protivnikom Kopitarjem ter je naskočil celó pobratima Vraza. Vročekrvni Gaj je pač ošinil Prešerna z očitko, da je „kranjski separatist“, blagosrčni Vraz pa je molčal v nadi, da se Prešeren še sam preveri, koliko krivico mu je storil.

Vzlic vsemu pa sta si ostala Vraz in Prešeren dobra; vsaj to je gotovo, da golobja narava Vrazova ni bila sposobna mržnje ter da se Vraz ni menil za Prešernove puščice. Dr. Milivoj Šrepel piše: „Očito je sama priroda satire zavodila Prešerna na prevršivanje s tim lakše, što je Prešeren u ovo doba nedaća života bila već savsim slomila.“*

* „Spomen - cvieće.“ Matica Hrvatska. Zagreb 1900.

* A. Aškerc: Prešernove poezije. V Ljubljani 1902. Založil L. Schwentner. Prešeren in njegove poezije.

Prešeren Stanku Vrazu z neizpremenjeno prijaznostjo, ga tika, zove „Lieber Freund!“ ter se podpisuje „Dein aufrichtiger Freund“. Da pa Prešeren tudi ostalih Ilircev zaradi njihovih literarnih načel ni osebno mrzil, dokazuje n. pr. Prešernovo pismo z dné 12. decembra 1843, v katerem piše Vrazu med drugim:

„Bei Gelegenheit, wenn Du den Herrn Babukizh sehen wirst, bitte ich ihn von mir aus herzlich zu grüßen, wie auch mich Euerem „Dominus altissimus“, Herrn Gaj zu empfehlen.“

In 1. 1847 (s pismom z dne 5. febr.) je poslal Prešeren Vrazu dva iztiska svojih zbranih in pravkar izdanih „Poezij“. Vraz jih je oglasil v svojem „Kolu“ (1847, VI. 86) s pripombo: „U knjizi ovoj ima prekrasnih umětnih pěsamah na narěčju gorensko-slovenskom...“ Vraz je torej pošteno priznaval veliko umetniško lepoto Prešernovih pesmi, dasi je bil v njih nadalje žaljen; zdi se pa, da je na vso žaljivost Prešernovih „sršenov“ reagoval vendarle z besedico — narečje, vztrajajoč na ilirskem stališču, da je slovenščina le dialekt jugoslovanskega književnega jezika — hrvaščine...

Prešeren pa ni bil Vrazu le prijatelj, nego tudi učitelj. O tem predmetu je napisal pokojni Šrepel velezanimivo študijo „Prešernov utjecaj na Stanka Vraza.“* Pač je imel Prešeren malo toli odkritih in razumevajočih čestilcev svoje Muze, kakor je bil deset let mlajši Vraz, ki je čital Prešernove poezije s toliko vnemo in s tolikim zanosom, da so mu postale duševna svojina. Vraz je videl, kako vvaja Prešeren v slovensko književnost mnogo nove pesniške oblike, in hotel jih je tudi on vvesti v ilirsko poezijo. A ne le po formi, nego tudi po vsebini je vplival Prešeren na Vraza; nekatere Vrazove gazele in elegije, balade in romance stojé namreč očividno pod vplivom Prešernovih pesmi, ne da bi zato trpele na svoji izvornosti. Vrazov optimizem in njegova duševna vedrost sta dala njegovim pesmim jasen, veselejši značaj; Prešeren je pač postajal mračen, črnogleden in resignovan, Vraz pa si je znal ohraniti vzlic vsem udarcem usode mnogo mirnosti v svoji boli ter idealne nade v boljšo bodočnost, makar šele onkraj groba.

Vraz je ostal vzlic vsemu veliki in dalekosežni ilirski ideji zvest ter je pel dalje. L. 1841 je izdal nov zbornik balad in romanc pod naslovom „Glasi iz dubrave Žeravinske“, v katerem izraža željo za slogo hrvatsko-slovensko ter poje k rodnem kraju. Vraz je ba-

* „Spomen-cviece.“ Matica Hrvatska. Zagreb 1900.

lado in romanco prvi vvel v mlado hrvatsko slovstvo, dasi ni bil epik. V družbi z Dragutinom Rakovcem, ilirskim pesnikom in pisateljem, ter Ljudevitom Vukotinovićem, ilirskim pesnikom, novelistom in znanstvenim pisateljem, je začel Vraz izdajati „Kolo, časopis za literaturu, umjetnost in narodni život“ ter je bil prvi urednik tega časopisa. Program „Kola“ je bil „spojiti ideju ilirštine s idejom književne sveslavjanštine, t. j. dignuti našu književnost, približujući je ukusu i duhu ostale braće slavenske, koja evropskoj naobraženosti bliže stoje“. Vraz je tu prvič vpeljal v hrvatsko literaturo razen literarnih vesti iz vseh slovenskih krajev tudi kritiko. To pa je bilo celo navdušenim Ilircem preveč! Kritika, resna, objektivna, če treba, tudi ostra kritika, to je bilo na Hrvatskem nekaj novega, nevarnega, nesimpatičnega. Vajeni so bili pač le reklame in slepega hvalisanja vsega, kar je bilo tiskano ali pisano v slovanščini. Vraz jim je bil torej premoderen, revolucionar! Tako se je število naročnikov „Kola“ v par mesecih od 700 znižalo na 200. Vraz se je v svojih kritičnih spisih izrekel proti posnemanju starih dubrovniških pisateljev, ker je bil sam učenec romantične smeri, ki je mnogo više cenil izvorno delo, kakor kopijo klasikov. Kot pristaš romantike je Vraz izdal l. 1839 zbornik slovenskih narodnih pesmi, ki so mu bile najčistejši izvor poezije. Velik del slovenskega narodnega blaga pa je Vraz še ostavil po svoji smrti. V pismu Čelakovskemu priznava Vraz sam, da so nastale njegove pesmi v duhu in po vzoru narodnih popevk. In resnično, večina Vrazovih pesni ima vso nežnost lahkokrilost in priprostost jugoslovanskih narodnih pesni.

L. 1845 je začel izdajati „Vienac soneta“, ki obsega poleg „Djulabij“ najlepše erotske pesni, posvečene neki modrooki zagrebški krasotici. Istega leta je izdal še zbirko epskih in lirskih pesni pod naslovom „Gusle in tambure“. Ta zbornik obsega štiri oddelke: Prvo liščé (prve slovenske, a kasneje na „ilirščino“ prevedene pesni), Cvieće i voće, Iza mora (sestri Ani posvečen ter obsega tudi prevode iz raznih evropskih jezikov) ter Grob izdajice in Hajduk i vezir (baladi).

Tedaj pa je začel slabotni, previtki in nežni Vraz bolehati na pljučih. V vvodu Vrazovih „Izabranih pjesama“ (1880) je opisal dr. Fr. Marković Vrazovo zunanjo osobo takole:

„Vraz je bil visokega stasa, tenak in koščen, močnih prsi; lice mu je bilo vzor lepega slovenskega tipa, kri in mleko, da bi nihče ne bil

misli, da zapade toli rano jetiki. Pogled mu je bil odprt in ljubezniv, lasje rjavi; nosil je polno kratko brado in oblačil se je v surko.“

O Vrazovem značaju pa je pisal isti Marković istotam, da je bil blage in skromne narave; stalen v svojem prepričanju, je mirno povedal svoje mnenje ter se v prepir ni spuščal. Ustno in osebno se ni vtikal v politično borbo, a pisal je ostre politične pesni. Bil je v vsem zmeren... značajno trezen... a povsem nepraktičen, vse-skozi idealen in plemenit; ni se brigal ne za okolnosti, ne zase, pa četudi bi ne imel subega kruha... Nikomur se ni laskal in prikupoval, nego se je vobče vedel suhoparno in resno; vzlic temu pa je bil med znanci prav šaljiv... Med prijatelji je rad pel, znal je piskati na piščal (frulo) ter je imel toli razvit muzikalen dar, da si je takoj zapomnil napev ter ga znal celo napisati. Rad je plesal ter iskal predvsem damsko družbo. Govoril je vedno mirno, brez strasti, a jako ljubeznivo. „Nikad kletve, nikad ružne, ni nepristojne in srdite rieči. Uviek, i u šetnji i u prirodi i u zabavi, bio je sluga svoga zvanja, pjesničkoga.“

Konec predpusta 1851. l. pa je bolehajoči Vraz legel ter ni vstal več; 24. maja popoldne ob 3. je umrl — kakor piše Marković — „naj-poetičniji i najmilotniji čovjek ilirske dobe;“ 26. maja ob 8. zvečer ga je spremil ogromen spreved iz „Narodnega doma“ na Jurjevo groblje. Po maski mrtvega lica Vrazovega so napravili šele po njegovi smrti za „Matico hrvatsko“ sliko Stanka Vraza. Vlaho Bukovac pa je naslikal Vraza tudi za svojo sliko „Preporod hrvatske književnosti.“ To sliko s portreti hrvatskih književnikov in umetnikov so porabili v velikem formatu tudi na zastoru hrvatskega zemaljskega kazališta v Zagrebu, v malem formatu razmnoženo pa jo je za okras sobe izdal rajni srbski založnik slik Petar Nikolić v Zagrebu; znana je torej dobro tudi po Slovenskem. Črno kopijo mnogobojnega Bukovčevega originala je prinesel tudi že „Slovan“ (1903/4. XII. zv.).

Po Vrazovi smrti so izšle še razne njegove pesni, med temi pa tudi zbirčica refleksivne poezije satirične vsebine („Komari i obadovi“) z ozirom na tedanje književne in politične razmere. Tudi v satiri je bil naš Vraz prvak. V prozi je napisal za „Iskro“ Put u gornje strane in za „Kolo“ več kritik in razprav o jeziku in pravopisu. „Matica Hrvatska“ hrani še večino njegove zanimive korespondence; odlomke Vrazovih pisem dobimo v „Hrv. knjižnici“ „Slov. Matice.“

L. 1880 je izdal Fr. Marković Vrazove „Izbrane pjesme“, „Matica Hrvatska“ pa vsa njegova dela v 5 zvezkih (l. 1863, 1864, 1866 ter 1868 in 1877).

Dr. Franjo Marković pravi: „Vrazove su pjesme ono, što Vraz u „Djulabijah“ svojih pjeva za tri gore, Rogatačku, Ivanščicu i Kalničku, da su one „tri kule, tri mosta, preko kojih se rukuju dvie slavske grane, da u bratskoj slozi prava si obrane.“

Vse svoje življenje je ostal Vraz v najožjem stiku s svojo domovino, v katero je prihajal vsako leto ter jo prepotoval opetovano od severa do juga, od vzhoda do zahoda. Povsod je imel prijatelje, z vsemi je pridno dopisoval, jim pošiljal svoje in druge knjige, časopise in slovnico ter jih neprestano navduševal k delu in vztrajnosti.

Kako je ljubil slovensko domovino, kako je bil nanjo ponosen, dokazuje ne le nebroj njegovih pisem, nego tudi njegova nepopisno živahna agitacija, njegova popotovanja ter njegove pesni, ki imajo po svoji rodoljubni žarkosti malo enakih v slovenski literaturi.

„O moja domovino,
puna sjajnih zraka,
mati od sokola,
mati od junaka!

Uviek sokolove,
sinke, vidla zdrave,
nad tobom izašle
zviezde pune slave!

Koliko, koliko,
sveta mati moja,
ti od tudjinaca
trpiš zla bez broja!

Al ti osta stalna,
divna čista žena!
od vjekova u prah
viek neoborena,

kano križ gvozdeni
na visokoj gori,
kojeg sjever bije,
na viek nebori.

Zdrava bila! ti češ
ljepše vidit dane,
sinut će ti obraz
zamladit se rane;

tebi će se klanjat
kule i mečiti:
što je tvoje bilo.
tvoje će opet biti.“

Srce ga je gnalo vedno in vedno v „štajerski raj“, v krasni Cerovec. Opeval je „slovensko Tesalijo“ zopet in zopet ter je slikal svojo rodno slovensko vasico z najslajšimi barvami.

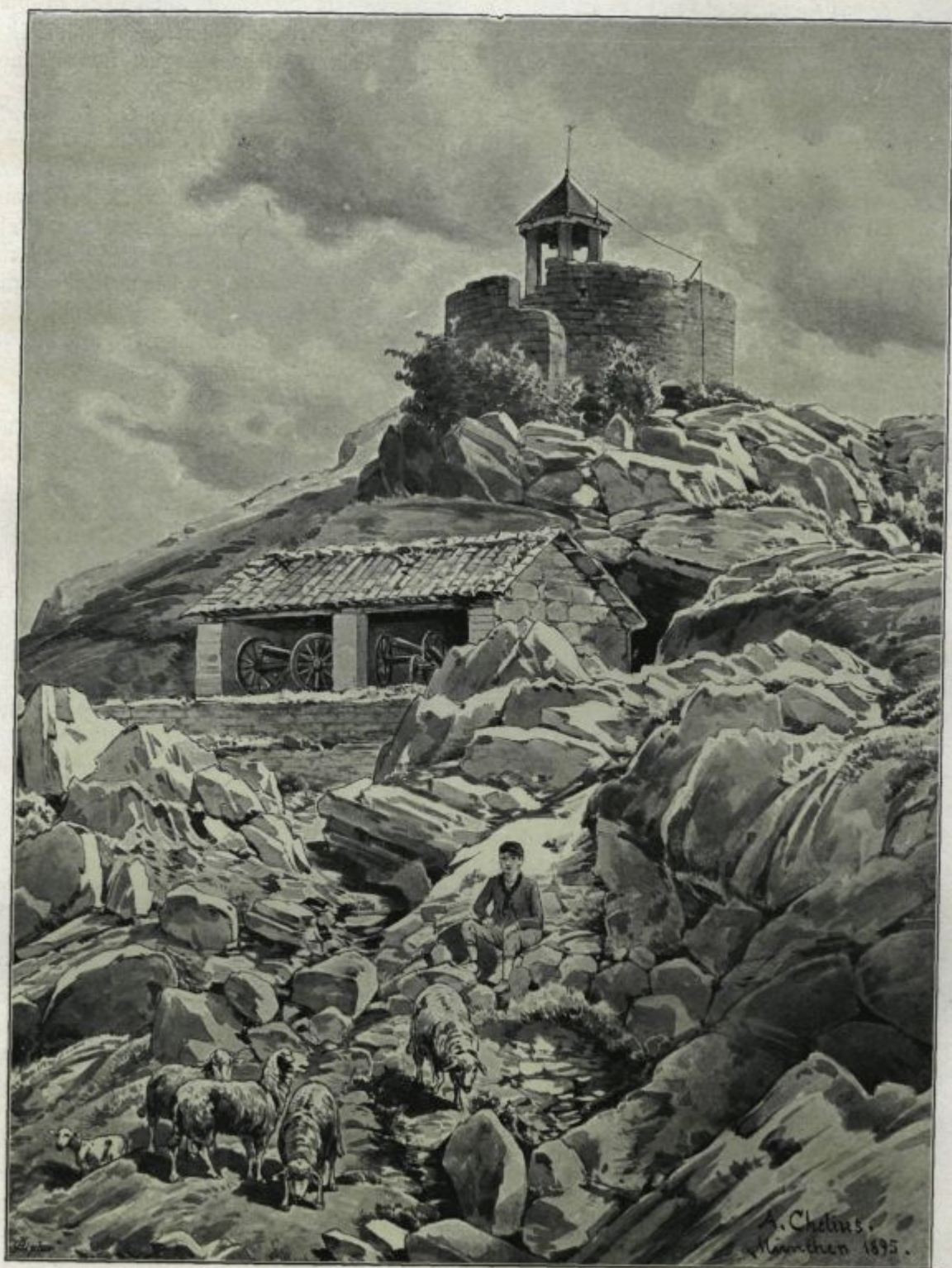
„Ajdmu, pjesmo moja,
gore v Jeruzalim,
da kip zavičaja
pred tobom razgalim,

pa odtud u rode
i vjekove pričaj,
koli drag i krasan
naš je ta zavičaj! . . .

Oj krasan si, krasan,
ti moj zavičaju!
Kakve u tebi, nigdje
ružje ne cvjetaju;

čini se, da Bog te
stvorí, kraju ljubljen,
da jednu Slovincu
vrati raj izgubljen.“

Slovenkam pač ni pel še noben pesnik toli laskavo, kakor baš Vraz, ki je imel v štajerskih mladenkah najiskrenejših čestiteljk. Vraz je pač rad občeval z dekleti in vsakikrat, kadar je prišel na očetovski dom, je zbral okoli sebe kmetiška

ALFONZ CHELIUS: TABLJA PRI CETINJU.

dekleta, da so mu prepevala ter plesala. Bil je s Prešernom istih misli o dekletih:

„da one samé nam ur'jo roké,
da one samé nam glave vedré.“

In Vraz je pel:

„Oj Slovenke krasne,
ve morske djeklice,
od kolievke moje
krotke grličice!

Oj Slovenke, Bogom
posestrime mile,
bile viek zelenim
našim gajem Vile!

Iz nobenih ust se mu ni čul slovenski jezik
slajši in lepši, kakor iz ust Slovenk.

„Čuješ li te pjesme?
To nije pjenje ševa,
grlica, slavulja,
več slovenskih dieva,

dieva, kojih lica
kano ruže sjaju
cvietom, kojim su cvale
prije grieha u raj.

Slavil pa je tudi svoj materinski jezik ter
mu pel himne najsvetejše ljubezni in vere, da
zasine tudi slovenskemu jeziku doba svobode in
razcvita.

„Božanstveno, sveto slova od djedova,
kuda si nam, kuda iz slavskih gradova?
U grobu nam spavaš, u grobu sadara,
na koj luda sliepост pogrđom udara.

Nu kolo sreće se kreće bez pokoja;
sinut će sunašce i pred vrata tvoja.
O davni stupovi, od vieka bijeni,
vi kletiem rukama uresa lišeni,
vi ćete ko Memnom za koj dan zamnjeti,
jer od Slave sunce opet zasvieti!“

Pri vsej fanatski ljubezni do Slovanstva pa
Vraz — Evropejec! — ni mrzil drugih kultur;
njegova nežna, blaga duša je bila polna človeko-
ljubja in bratsko je objemala vse narode:

„Svi narodi braća, svi su božja čeda,
na njih jedno nebo i jedan Bog gleda;
i kô jedno sunce nad svimi izhodi,
i jedno stoj, vladaj, pravo med narodi!
Pa se svi slagajmo ko ruže v viencu,
budi Vlah Niemcu, a Niemac Slovincu!
A Bog će se smilit, nič opet sloboda,
nad nami izteći sunce bez zahoda.“

„Matica Hrvatska“ je 8. septembra 1880 na
Vrazovem domu v Cerovcu odkrila spominsko
ploščo, Hrvatice pa so dale na pročelni strani
hiše vzdati Vrazov portret v reliefu (medaljon). Vraz
je bil namreč zadnjih pet let svojega življenja
marljiv tajnik „Matice Ilirske“ in hkratu neumoren
urednik „Kola“, ki je izhajal na Matičine stroške.
Za vse to ogromno delo je dobival Vraz na leto
200 gld! Za to neznatno „plačo“ pa je prejel

idealist Vraz na glavo očitanje, da ga je gnala
med Ilirce „lakota slave, blaga“ ter da je „narobe
Katon.“ — Slavnosti v Cerovcu so se udeležili
tudi Slovenci, predvsem ljubljanski in ptujski
pevci, nekaj slovenskih literatov in političnih vo-
diteljev. Takrat je zapel Avgust Šenoa zanosno
o Vrazu:

„Slovenac, Hrvat klikće: On je naš!“

To hrvatsko-slovensko slavlje Vraza je kaj
lepo opisal Vrazov krajan in temeljiti poznavalec
njegovih del: Vatroslav Holz v „Slovenskem Na-
rodu“ v podlistku „Tri dni v Vrazovem zavičaju“.*
Isti pisatelj pa je pripravljaj svoje rojake na to
slavnost že leto poprej v istem listu s spisom
„Na Stanko Vrazovem domu“.** V obeh spisih
je podal Holz marsikatero neznano intimno črtico
iz Vrazovega življenja in iz njegovega rojstnega
raja, saj je prebil Holz sam svojo mladost med
Vrazovimi brati in nečakinjami. Od teh najza-
nesljivejših prič pa vemo, da je bil Vraz Slovan
širokega kulturnega obzorja, ki je s svojimi pro-
roškimi očmi gledal daleč v bodočnost jugoslo-
vanskega edinstva; Vraz je bil evropsko izobra-
žen mislec, ki je poznal temeljito celo vrsto jezi-
kov in njihovih slovstev: kot pesnik je deloval
Vraz po svojem geslu „Iz naroda za narod“ ter
je vršil svojo slovansko misijo po idejah Kollarja,
ki je pozivljaj Slovane: „Ne zovite se niti Čeh,
niti Rus, niti Srb, niti Poljak, ampak pišite —
Slovan!“ ter je l. 1832 pel:

„Slava, mati mila, daj mi krila,
da čez vsa bi sela me nosila
bratov mojih, da bi smel letati,
Čehi, k vam, in Srbi in Hrvati,
tja, kjer Visla se in Volga je razlila!“

(„Slavy dcera.“)

Kakor Kollar, je čutil Gaj in ž njim Vraz,
da smo mali jugoslovanski narodiči igrača usode,
ako se ne združimo kulturno in jezikovno v mo-
čan narod. Za to idejo pa je deloval Vraz s
fanatsko neumornostjo, občudovanja vredno agil-
nostjo in neustrašenostjo. Kakor sokol je letal
Vraz preko Hrvatske in Slovenske, povsod učeč
in navdušujoč, razdeljujoč knjige in časopise ter
nabirajoč somišljenikov. Že na smrt bolan je šel
sam v Prago na slovanski kongres zastopat Slo-
vence in Hrvate. Kako je bil delaven, pa dokazuje
najbolj njegova većinomoma še neizdana ogromna
korespondenca! A pisal ni nemški, nego ilirsko ali
pa francosko . . .

Vraz ni delal brezuspešno; njegova zvezda
vodnica se zopet blesti izza oblakov, ideja jugo-

* „Sl. N.“ z dne 17., 18., 20., 25., 26 in 30 no-
vembra 1880.

** „Sl. N.“ z dne 16., 17., 18., 20. in 21. maja 1879.

slovanske vzajemnosti živi in klije danes v srcih vseh jugoslovanskih mislecev ter rojeva krasne sadove. Triumfe jugoslovanske ideje smo gledali zadnja leta v Belemgradu, Zagrebu in v Sredcu, najnovejšega izraza pa je dobila v zvezi Hrvatske in Slovenske Matice, ter v predavanjih hrvatskih učenjakov v Ljubljani na povabilo slovenskega

izobraževalnega društva „Akademija.“ Vraz je pač mrtev, a njegov ideal živi!

30. junija 1910 mine 100 let, odkar se je narodil naš Vraz. Delujmo, da bomo mogli proslavljati ta dan, veseleči se novih realnih triumfov jugoslovanske kulturne vzajemnosti!

Ignotus

PAVEL GOLOB:
IZPREHOD.

Na ravnem polju cvetke
z glavicami kimajo malimi,
ko mi se, mladi fantje,
sprehajamo z devami zalimi.

Slak, kokalj, mak in žito
treso se od smeha prešernega,
doklér jim ne zagrne
obraza plašč mraka večernega.

A zdaj smejo se zvezde
in luni žari tolsto lice se,
pod njo pa na poljani
poljubljajo s fanti device se.

VLADIMIR LEVSTIK:
BOŽJI POGLED.

Skozi okna nebeška pogledal je bog
z očesom velikim, s solncem blestečim,
do štajarskih gričev je zrl naokrog
k vasicam, med drevjem šumečim čepečim.

Takrat pa srdit zasrepi mu pogled
in brada mu bela v azur je zaplala:
„Vsaj zdaj naj ta salamiljonski poet
in ljuba njegova, vsaj zdaj naj bi vstala!“

PAVEL GOLOB:
TIHO . . .

Tiho mesec čez polje,
tiho misel trudna gre . . .

Lahno gozd šumi v daljini,
lahno hodijo spomini . . .

Tiho kakor žalni šal
je oblak pred mesec pal . . .

DIMITRIJ PAVLOVIČ IN GRDA ŽENSKA.

Novela.

Od vas, Vladimir Mihajlovič, nihče ne pričakuje drugačnega mnenja; dvo-
mim celo, da ste sposobni ceniti
žensko čistost in sramežljivost.“

„Veseli me rahločutje, s katerim ugibate
moje misli, predno jih izrekam.“

„Kaj bi storili, Vladimir Mihajlovič, ako bi
si bili izbrali družico in ji položili vso svojo lju-
bezen k nogam; na večer po poroki pa bi ona
pokleknila pred vas in dejala: „Odpusti, stvar je
namreč ta in ta!? . . .“ Ali bi ji odpustili?“ —
In dve majhni, mrzlični očesci se zmagoslavno
upirata vame.

„Izvolite cigareto, Dimitrij Pavlovič?“ In
cigareta že gori in prijatelj hlastno požira dim in
ga puha od sebe.

„Ali bi ji odpustili, ali bi ubili njo in sebe?
Ne izogibljite se; na dan z besedo, vi krivi pro-
rok in zaščitnik pregrehe!“

„Ne odpustil bi ji iz dvojnega razloga: pr-
vič bi bila žena bržkone tako pametna, da bi mi
zamolčala in me ogoljufala, tako da bi sploh ne
zasledil resnice; vi ste seve prenedolžni, da bi
vedeli take reči. Drugič pa, ker bi se mi ženica
v slučaju grde indiskretnosti izvestno debelo na-
lagala, kar je njena pravica.“

„S tem, da tajite zakone, Vladimir Mihajlo-
vič, posvečujete zločin!“ vzklikne prijatelj nepo-
pisno burno.

„S tem, da postavljate zakone, Dimitrij
Pavlovič, ustvarjate zločin.“

Dimitrij Pavlovič se muči. Bridko vzdihne:

„Vi pač ne boste nikdar napisali tako lepih
pisem, kakor so tista Gambettina, ki jih priob-
čuje „Revue de Paris“, gotovo ne!“

„Tudi ne nameravam. Prvič nisem Gam-
betta, da bi jih pisal, in nimam ljubice z imenom
Léonie; drugič nisem Dimitrij Pavlovič, da bi
ga posnemal, niti ne obožujem Sonje Fedorovne,
jaz sem bolj tako, kakor poje Wedekind:

Seit jenem Tag lieb' ich sie alle,
des Lebens schönster Lenz ist mein . . .

In tako dalje!“

„Kdaj pa je bil tisti ‚jenjer Tjag?‘ me za-
ničljivo vpraša Dimitrij Pavlovič, ki govori vse
jezike z vso virtuoznostjo.

(Konec).

„Pravzaprav je bilo ponoči; sam si nisem
takoj zapisal, a v krstnem listu stoji, če ste rado-
vedni.“

Dimitrij Pavlovič je že med vrati. On ne
ljubi, da se profanirajo tako svečani trenotki, ka-
kršnih imamo samo po enega v vsakem živ-
ljenju.

Tudi on prižge luč in se s silnim trudom
začita v svojega Comteja.

Mine jutro, mine dopoldan, ne da bi go-
vorila.

Dvanajst je ura.

„V restoran, Dimitrij Pavlovič? Dober tek?“

„Istotako,“ odgovori Dimitrij Pavlovič s čud-
nim glasom, ki se kar presekava od razburjenja,
in odide počasi slabotnih korakov.

Vladimir Mihajlovič je falot. Površnik obleče,
čepico na glavo, mošnjček v žep in brž za njim,
previdno, da ne opazi!

Dimitrij Pavlovič gre danes zares v restoran.
S tresočo roko odpre vrata pri Brunu ob bulvarju
Saint-Michel in izgine v prostorih, polnečih se s
pisanim občinstvom.

Zaradi lepšega počakam nekaj časa, potem
vstopim tudi jaz.

Nagel pogled me prepriča, da v pritličju ni
Dimitrija Pavloviča; zato se napotim v prvo nad-
stropje, v salon. Moj neprecenljivi prijatelj se ravno
masti s čebulovo juho. Ne vidi me, ker prihajam
odzadaj.

„Zdravstvujte, Dimitrij Pavlovič! Tudi jaz
sem prišel za vami, da se nekoliko omamim
v razkošju in potratnosti . . . Consommé, vin
rouge!“ ukažem strežaju.

„Zakaj vam je padla žlica iz rok, prijatelj
moj dragi? Zakaj vam je padla žlica iz rok, za-
kaj trepetate, zakaj ste povесili oči, zakaj ste za-
rdeli in prebedeli zaporedoma? Ne dajte se motiti;
toplo je tukaj, jezik teče gladkeje, in meni se
hoče kramljati: jem z izbornim tekom, ker nisem
zajtrkoval, in razmotrivam o grdih ženskah, na
primer o ubogi Claire . . .“

Danes me Dimitrij Pavlovič ne ošteva. —
Dva dni kasneje; dva srečna dni.

Včeraj je prišel moj honorar; z Dimitrijem
Pavlovičem sva se napila in modrovala.

J. BUBENÍČEK: NA LABI.

Danes je dobil Dimitrij Pavlovič iz Kiševjeva dvesto frankov in pismo od Sonje Fedorovne. Jaz bi niti zapazil ne bil, da me niso vznemirili čudni glasovi, prihajajoči iz njegove sobe, kakršne sem slišal časih v menežarijah.

Pogledal sem: Dimitrij Pavlovič je slonel čez mizo, poljubljal debelo, tesno popisano pismo in jokal.

Nato je prišel k meni, rekoč:

„Tudi jaz sem grešnik, Vladimir Mihajlovič; sram me je pred ljubeznijo Sonje Fedorovne! Napijva se, Vladimir Mihajlovič!“

In dal mi je v istem papirju lousidor, ki ga nisem pogledal, če je bil isti:

„Nočem več shranjevati Clairinega zlata; spravite ga sami: zdaj imate denar — in — vem, da ga ne mislite več zapiti . . .“

Dimitrij Pavlovič je otožen, zamišljen in ljubeznivejši, nego je bil prej.

Teden dni kasneje; teden čudnih dni.

Claire dolgo ni bilo na izpregled. Zdelo se mi je, da se sramuje tistega prizora, ki je sledil njenemu velikodušnemu dejanju. V njeni sobi nisem bil prej nikoli, zato je tudi zdaj nisem posetil, da ji vrnem njen lousidor.

Šele četrty dan je prišla.

Bila je plaha in tiha, vsa drugačna, kot prej.

„Ženska, meni se nekaj dozdeva!“ sem vzkliknil v svojem srcu, ko sem se ob pogledu nanjo spomnil, kolike čudeže dela časih solza v našem življenju. „Nekaj se mi dozdeva, in zdaj te pomilujem še bolj nego prej.“

„Hvala ti!“ sem rekel na glas in položil zlat pred njo. Dimitrija Mihajloviča ni bilo doma.

„Hvala!“ Tiha radost ji je razjasnila obličje, ko je pozorno ogledala denar: zapomnila si je bila tistega, ki mi ga je dala.

„Ali hočeš cigareto?“ vprašam po daljšem molku. Nekako težko sva govorila.

„Danes ne, sam jo pokadi. Težko mi je, žalostna sem . . .“

Claire je v resnici žalostna.

„Zakaj ti je težko? Povej!“

Claire mi molče porine pismo: bila je vest, da je njen štiriletni otrok, ki ga je imela v reji na kmetih, pred dvema tednoma umrl za pljučnico.

„Ali si zelo jokala, ubožica?“

Claire prikima; vidi se ji, da je jokala.

„Čemu sem zdaj še na svetu?“ vpraša zamolklo, pol mene, pol sebe.

Ne tolažim je, ker nočem, da se mi smili.

„Kaj dela tvoj Rus?“ me vpraša čez nekaj časa, kakor da se je prebudila iz sanj.

„Odpovedal je stanovanje, in čuden je postal.“

Claire se nasmehne in vstane:

„Ali me boš opisal v romanu? . . . Au revoir!“

„Bom! Čemu vprašaš?“

A ni je več v sobi. Vrata so se zaprla.

To je bilo dopoldne; prišel je večer.

Solnce zahaja, nebo je višnjevasto in prepreženo s škrlatnimi pasovi; buljarji so oživel.

Ko sem prekoračil vežo in hotel zaviti po stopnicah, je vzkliknil hlapec, ki je stal na dvorišču in odskočil. Temno in svetlo je padlo skozi zrak, kakor ženska krila, zamolklo udarilo skoraj tik pred mano na kamenite plošče in obležalo. Ta čudni tresk, kadar se razbije človeška črepinja!

„Dimitrij Pavlovič!“

„Kaj se je zgodilo, bože moj?“

Potegnem ga k oknu in ga odprem. Dimitrij Pavlovič se sklone in napne oči. Njegov obraz je rdečkast od večernih žarkov, spodnja ustnica mu drgetá.

„Ali vidite?“

„Kaj je to, koga odnašajo?“

„Claire.“

Dimitrij Pavlovič skrči pesti in si jih pritisne na čelo. Počasi, sključen, kakor bi mu bila nevidna roka zadala udarec na teme, se obrne od okna, pride k mizi, spusti se na stol, zakrije si obraz z rokami in dolgo ne govori . . .

Dimitrij Pavlovič mi je še tisti večer zaupal, da hoče pričeti novo življenje. Pisal je tudi Sonjinemu očetu, da sprejme ponudeno mu podporo dvesto frankov na mesec, ker je v Parizu življenje silno drago.

Zdaj ga ni več pri meni. Vidim ga pa pogostoma po noči v kabaretu ali taverni, redkokdaj brez grde ženske. O Sonji Fedorovni sanjari še vedno rad, kakor mi pravijo.

Jaz sem ostal v svoji sobici, ki je tako nizka in skromna. Ne bojim se spominov in ne iščem jih: saj je bila le ena izmed mnogih, uboga Claire.

IZ OKOLICE RIMA.

OLČEV IGO :

V POSETIH PRI GREGORČIČU.

VI. V LASTNEM DOMU.

Bil je veder spomladen dan koncem maja meseca 1. 1887., ko sem stopal radostno vznemirjen iz Renč po prisojnem brdu navzgor proti Gradšču. Gregorčičev novi dom — zunaj sela na vzvišenem „Hribu“ — sem videl že oddaleč iz Volče drage. Ko sem se bližal polagoma na solnčnem vrhuncu stoječi hiši, mi je utripalo srce od veselja, kakor takrat, ko sem, odrasel mladenič, vračajoč se iz tujine posetil prvič dom svojega očeta.

Dospevši s severne platí po strmi stezi ves zasopljen gori do lične pesnikove vile, sem si hotel nekoliko oddahnuti ter se ogledati po širni okolici; kar mi zazvení na uho vesel pozdrav: „Dobrodošel, Kretanov!“ Ko se presenečen ozrem, zagledam Simona Gregorčiča, stoječega na vzhodni strani hiše pod košatovejno češnjo sredi vinarstva — v družbi dveh duhovnikov.

„Le bliže, le bliže, Ahasver!“ me kličeta obenem pesnikova gosta in ko pridem do vesele prijateljske skupine, smo si segli vzradoščeni v roke kakor „stari znanci“. Bila sta župnika in vrla somišljenika Gregorčičeva: Ivan Dugulin

(Dalje).

iz Ajdovščine in Andrej Frfolja iz Zgonika pri Nabrežini.

„Aló Vatroslave, le po njih!“ je vzkliknil nato jovijalni naš pesnik, pripognivši z grabljami košato vejo, polno žarnobojnih češenj-cepljenk. „Glejte, kako se Vam kar same v usta ponujajo tele Vaše detinske „cempe“, o katerih ste mi toliko pripovedovali izza mladostnih dni v Vaših Slovenskih goricah.“

In bile so zares kaj vabljive češnje, kakor orehi debele in tolikanj okusne, da bi si jih človek natrgal kar polne žepe. Zobali smo jih vsi trije v vztrajnem tekmovanju do izobilja, kar je našega gostoljubnega „Hribarja“ vidno veselilo. Ko smo se naposled naužili tega dražestnega prvega pomladanskega „darú božjega“ na enem drevesu, nas je odvedel naš „kmet-poet“ na drugo stran svojega „hriba“, kjer so nam izmed temno zelenega listja nasproti žarele drugovrstne češnje, takisto izredno debele in slastnokusne. Pravil nam je zadovoljni posestnik rodovitnega „hriba“, da za češnje skupi po sto goldinarjev, s čimur poplača malone ves davek. Kupci prihajajo iz daljnjih

krajev, se pogode za češnje kar poprečno, ko so še na drevju; po sklenjeni kupni pogodbi pridejo z najetimi trgači, ki poberejo češnje kar v nalašč zato pripravljene jerbaze, v katerih jihpotem razpošiljajo po železnici na vse kraje — tja gori do Prage in Berolina.

Ob tej priliki nam je pesnik-kmet razkazoval svoje posestvo po vsem njegovem obsežju globoko doli do obmejnega potoka; pravil nam je tudi, da namerava nasaditi na prisojnem obronku „hriba“ obširne vrste trsovih brajd in zgoraj okrog hiše pa razpeljati senčne „latnike“, ki jim Italijani pravijo „pergole“. Pod njihovim okriljem se bode izprehajal ter snoval in proizvajal svoje pesniške načrte in ideje . . . Upravo ganljivo ga je bilo gledati — navdušenega pesnika, kako so se mu pri teh načrtih iskriale sanjavo v plodovito bodočnost zamaknjene oči, kako so mu žarela njegova zagorela lica in so se mu dvigale in širile tesne prsi v poetskem zanosu.

Pri kosilu smo pesniku potem čestitali na zavetnem „pribežišču“ v lastnem domu ter napivali mirni, zadovoljni in plodonosni njegovi prihodnosti. Dobrovoljni naš „Hribar“ se je zahvalil z dovršeno zdravico v gladkotekočih verzih.

Proti večeru sta se gosta poslovila, mene pa je pesnik povabil na prenočevanje v „svojem novem domu“. „Iztresti morava še Vašo potno torbo, da vidiva, če ste nabrali v tem dolgem presledku križem domovine kaj zanimivih novic?“ je pristavil šegavo gostoljubni „kučegazda“ ter naročil Cilji, da nama pripravi večerjo.

Medtem sva se z Gregorčičem izprehajala zunaj hiše po zeleni planoti, ki se razteza med obestranskima vinogradoma tja venkaj do zapadne meje. Pesnik me je izpraševal, kod in kakó sem bil „kretal“, odkar me ni bilo pri njem tu na „hribu“. Pri tem se je posebno zanimal za moje potovanje po Banatu in po Sremu, o čemur sem mu moral poročati obširno in prostodušno brez vsakršnega obzira na javnost, ki mi je vezal jezik in pero pri tozadevnih potopisih, kar sem jih bil že priobčil po časnikih . . . Ko sem mu povedal, da sem bil tudi v — D j a k o v e m, kjer sem pravzaprav završil svoje potovanje po slovanskem jugu, me je vprašal jako živahno: „Jeli ste bili pri — S t r o s s m a y e r j u?“

Na mojo izpoved, da sem bival pač tri dni v njegovi škofovski stolici ter hodil dan na dan k maši v njegovo veličastno katedralo, toda čestitljivega obličja veledušnega apostola Jugoslovanov nisem „vzrl“, — je rekel pesnik nevoljno: „Pa zakaj se niste prijaviли k avdijenci, ki bi Vam jo bil ljudomili naš Mecen izvestno dovolil?“

„Bil sem pri njegovem tajniku, g. Miji Cepeliću, ki me je takoj hotel predstaviti njegovim Vzvišenosti ter me je privedel že do njegovih vrat, a jaz sem se izgovarjal, da nimam za to potrebne „svatovske obleke“ . . .

„Pa ništa za to, tà Vi ste — putnik!“ me je bodril prijazni svečenik in kakor bi me hotel še bolje ojunčiti, je pristavil: „Preuzvišeni će Vas svakako povabiti na rúčak“, na kar sem odgovoril malodušno: „Onda hvala liepa! Jaz sem preneznaten človek, da bi bil vreden — da se izrazim po svetopisemski — „pomakati svojo roko v eno skledo s toli slavnim dostojanstvenikom!“

„Da, da!“ mi je prikimal nekako razočaran naš ponižni pesnik. „Slovenci smo . . .“

. . . „potrpežljivi osli, hočete reči s Stritarjem,“ sem mu posegel v besedo.

„Ne, tega ne rečem; ampak plahe, pohlevne in skromne ovce smo, kadar se prikažemo iz svojih bornih stáj na kulturnem pašniku kakšnega imovitejšega soseda! To sem izkusil jaz na lastnem telesu na tistem našem predlanskem izletu v Prago,“ je nadaljeval Gregorčič nekam otožno. „Bože moj! Kolika narodna samozavest vlada med našimi brati Čehi! Kakšna samosvojnost zvení iz vseh njihovih govorov! In pa kakšna smelost, svobodoljubnost in izobraženost se razodeva iz sleherne njihove kretnje! Pa to ne samo v vrstah takoimenovane posvetne inteligence, temveč tudi češko duhovščino, zlasti mlajšo, prošinja živa, plamteča narodna zavest in neugasna ljubezen do drage domovine, ki se složno spaja z njihovim globoko vkoreninjenim krščanstvom . . . In kar najbolje vpliva na uspešni razvoj narodne zavednosti, je povsem odločno in izključno češki govoreče ženstvo, in to ne samo preprostih nižjih slojev, temveč vse meščanke in visokorodne aristokratske dame se poslužujejo v medsebojnih razgovorih, na javnih izprehodih, kakor tudi v domačih, obiteljskih krogih zgolj svojega sladkozvenečega maternega jezika . . .“

„Tudi jaz sem med srbskim ženstvom nalletel na neupogljivo narodno samozavest in jednokleno odločnost“, sem prekinil vzdržni tok navdušenega pesnikovega slavospeva češkemu ženstvu.

„In Vi, svobodni posvetnjak, ste se lahko prosteje, neprisiljeneje gibali med ženstvom, kakor jaz, duhovnik, v svoji tesni halji!“ je pristavil pesnik s pikro samoironijo. „Saj sem slišal, da so se nekatere, zlasti pražke mestne dame izpotikale nad mojo planinsko nerodnostjo. No, kar se dostaje ženstva, se jaz v svoji prirojeni vzdržljivosti še nisem nikoli ravnal niti po prvih dveh stihih znanega Goethejevega pravila:

„Komm den Frauen zart entgegen,
du gewinnst sie auf mein Wort,“
kamoli, da bi se bil kdaj osmelil do njegovega
radikalnega sklepa:

„doch wer keck ist und verwegen,
kommt vielleicht noch besser fort“ . . .

„Toda, Vatroslave —, je vzkliknil zdajci
Gregorčič ter zakrilil z rokama po zraku: „Ozrite
se zdajle okrog sebe, po mojem čarobno-sliko-
vitem razgledu!“

Nehote sem takoj dvignil svoje v tla uprte
oči, pogledal po okolici in — ostrmel.

Med najinim razgovarjanjem je bilo namreč
solnce zatonilo tam doli na premočrtnem obzorju
italijanske ravnine in živožareča, rdečazlata ve-
černa zarja se je bila razlila po širni pokrajinski
panorami, ki se je razgrinjala okoli naju v ne-
preglednem okrožju . . .

Nemo sem občudoval veličanstveno simfo-
nijo čarovite somračne svetlobe, ki je plula v
bujnopestrih valovih nad utrujeno zemljo, potem pa
sem začel razločevati posamične predele panorame.

Na severozapadnem obzorju objema pla-
stično scenerijo te nepopisno divne planinske
slike srebrnosivi okvir julijskih in karnskih Alp
in osneženih Dolomitov v nepretrganem polu-
krogu od našega Triglava tja doli do lombardske
planjave. V tem gorostasnem okviru nebotičnih
snežnikov se vzpenja kvišku kakor velikanska
brončena vzvišenina opevani planinski svet go-
riške Švice . . . Po njem je razsejanih, razun
glavnega mesta, čegar temnosivi Grad je žarel v
odsevih večerne zarje na rjavem hribu, množina
posamičnih selišč ter blizu pol stotine cerkvâ s
sivokamenimi zvoniki po jasnih brdih, ki so se,
obsevani od poslednjih žarkov zahajajočega solnca,
blesketali kakor goreče sveče iz somračnih senc . . .

Dolgo sva stala s pesnikom molčé tam zu-
naj na obmejni grivi njegovega „hriba“. Zarjini
odsevi so igrali po sivih stenah Čavna in Nanosa,
čegar skalovito pogorje se dviga tu na severni
strani vipavske doline, kakor gigantski jez izza
davnominolih, predpotopnih vekov naše zemlje.
Bil je to čaroben prizor umirajočega dneva, če-
gar trudne oči so se polagoma zapirale v blaženi
nočni sen. Mrak je kakor dobrotljiv božji posla-
nec razprostiral svoja siva krila nad počitka po-
trebnim stvarstvom.

Nenadoma se je zdajci molčeči pesnik po-
leg mene zganil, kakor da bi se bil vzdramil iz
svoje zamaknjenosti, nakar mu je privrel iz
navdihnjenih prs radostni vzklik:

„Glej, naš večni Krn
ob zoru ves je v zláti!“

pri čemur je v živahnem zamahljaju z levico po-

kazal tja gori na zapad v bajni svoj „planinski
raj,“ kjer je iznad temnovijoletnega predgorja
štrlela pod azurni nebeški obok mogočna Krnova
piramida. Pravil mi je, da je tule sem zahajal na-
vavno ob jasnih večerih, da si naslaja pogled na
svojih priljubljenih planinah. Na tem mestu so
se mu spočele v užaloščeni duši pred petimi leti
tudi tiste obrambne parafraze njegovega „Pa-
stirja,“ katerih začetni verzi zvone toli milotožno:

„Oj daljne gore, oj ve moje gore,
od zarje večerne oblite,
ve v prsih mi čute otóžnosladke
in sladkotóžne budite!

Prestopil moj čas je življenja poldán,
in solnce se moje že niža,
primiče se večer, mračán in temán
in noč se potihoma bliža . . .“

Tu so zapeli po vsi okolici zvonovi sladko-
zvenečo večerno pesem, ki je plavala v lahnih
odmevih po mirnem vzduhu.

Vrnila sva se na dom, kjer sva se ob čaši
rubinastega „brzaminca“ pogovarjala pozno v
noč. Gregorčič, ki je bil tisti večer izredno senti-
metalen, mi je pripovedoval mnogo zanimivih
doživljajev izza večletnega občevanja s Paglia-
ruzzijem in Erjavcem, ki sta bila takrat,
maja meseca l. 1887., že oba mrtva . . . Spomin
na to zlatodušno prijateljsko dvojico je ginjenega
pesnika pretresel v dno srcá, da je glasno za-
ihtel . . .

V otožne misli vtopljena, sva se razšla
vsak v svojo spalnico.

Drugo jutro sva ogledovala novozgrajeni
Gregorčičev dom odznotraj in odzunaj.

Hiša je sezidana v slogu italijanske vile z
enim nadstropjem in s štirioglato streho, ki je
krita, kakor vsa primorska poslopja, z bok silovite
burje, z žlebičasto opeko. Hiša stoji na solnčnem
vrhuncu razploščenega hriba za dva streljaja zu-
naj gradiškega sela, popolnoma na samem, kjer
ima prost razgled na vse štiri vetrove, po vsem
širnem okrožju veličastne pokrajinske panorame . . .

Notranji prostori hiše so opredeljeni kaj
enostavno. V pritličju na levo ob vhodu z juga
je svetla kuhinja z malim kamenitim ognjiščem,
kjer pa ni bilo prostora za obligatna sedišča po
primorskem običaju. Skozi kuhinjo se pride v
tesno pritlično sobico z razgledom na sever in
zapad. Onstran ozke veže sobica za služkinjo in
priročna shramba za živila in za njenim zidom
stája in listnjak, nad katerima je senik. Po tesno-
prikrojenih lesenih stopnicah prideš v nadstropje,
kjer sta na večerni plati dve jako svetli sobi;
južna sobana je bila obenem sprejemni salon in
obednica, dočim je bila druga, severna sobica,

pesnikova spalnica. In na vztočni strani dve sobi za goste. — Iz prvega nadstropja se odpira čarovit razgled na zapadno stran — od avstrijsko-italskih snežnikov navzdol preko valovitih goriških Brd in na levo doli po vodoravni Furlaniji, čez katero se vidi daleč tjakaj v solnčno Italijo prav do Palme nuove. To je tista „potujčena zemlja“, o kateri je Gregorčič zapel ono ganljivo elegijo, ki pričinja:

„Pozdravljam, solnčna te ravan,
ki pred menoj si razprostrta!
Ti lepa si kot sen krasan,
podoba rajskega si vrta.

—————
Na š bil nekdan je ves ta raj,
očetom na š i m domovina;
tuj narod tod se širi zdaj,
na š raj je tujca zdaj lastnina.“ —

Ko sva si bila ogledala še odzunaj njegovo lično, svetlo-rumenkasto pobarvano hišo z rdečimi veternicami in z leseno teraso vrhu strehe, sem vprašal Gregorčiča, zakaj da se je odpovedal službi.

„Ko sem bil položil temeljni kamen teje svoji hiši, sem se bil zaklel in prisegel, da se tisti dan, ko se preselim vanjo, odpovem ob enem svoji duhovniški službi,“ me je poučil ter pristavil hkratu odločno vprašanje: „Svoji prisegi moram vendar ostati zvest, kaj ne?“

„No, dà, to je res!“ sem pritrdil, potem pa ga vprašal vnovič: „Je-li pa ste se takrat tudi zarotili, da se preselite v svoj lastni dom uprav na — Veliki petek?“

„I nú — tega ne!“ je zanikal pesnik.

„No vidite!“ sem mu pojasnil dalje. „V škofiji, kakor so mi pravili nekateri Vaši somišljeniki, Vam niso zamerili, da ste se odpovedali službi sploh; ampak da ste ostavili službo neposredno pred velikonočnimi prazniki, ko so v cerkvi toli važni obredi in da so verniki vsled Vašega izstopa ostali brez božje službe — tega Vam gospodje v škofiji ne odpusté. In temu bi se bili lahko izognili, ko bi se bili naselili v svoji novi hiši šele — po Veliki noči!“

„Tega pa zares nisem pomislil!“ se je izrazil Gregorčič nekako skesan ter pristavil resignirano: „Za ta moj greh pa me je Bog kaznoval: na dan moje preselitve mi je — poginila najboljša krava, o kateri ‚nesreči‘ sem Vam bil namignil v svojem poslednjem pismu.“

Ob tej toli otroško-najivni izpovedi krive bojazni pred božjo osvetljivostjo se mi je preradovni mož globoko v dušo zasmilil; nisem si mogel torej kaj, da bi ga ne bil zavrnil z ljubeznivim prijateljskim opominom: „Prečastiti gospod Simon! Jaz, neveden lajki se ne razumem

na Vaše bogoslovne nauke, ali toliko pa moram izpovedati, da ne morem verjeti, da bi Vam bil prepravični in predobrotljivi naš Stvarnik o s o b n o in to za kaz en neznatnega pregreška dal pobiti Vaše nedolžno živinče! Jeli ste kdaj slišali, da bi bil kak zemeljski cesar ali kralj sam „ad persona“, takorekoč lastnoročno izvrševal zakone svoje države? Milijonkrat manje pa si moremo to misliti o vsemogočnem vladarju vesoljnega svetá! Mi umrljivi pozemeljski črvički pač ne smemo pripisovati svojih človeških slabosti, napak in strasti brezkončnemu, nad vsem stvarstvom vzvišenemu, najpopolnejšemu bitju večnotajnostnega božanstva, kakor stari poganski Helenci svojim pregrešnim olimpskim bogovom!“

„V Vas tiči menda kak izgrešen cerkven očak, ali ka-li? Pazite, da Vas ne sliši kakšen veleučten doktor sv. pisma!“ je odgovoril na ta moj „opomin“ s pikrim sarkazmom nagajivo pesnik-svečenik, podavši mi roko v znak prizanesljive krščanske tolerance.

Tako sem preživel takrat tri srečne dneve na gostoljubnem domu Gregorčičevem. Četrto jutro pa sem se bil poslovil od našega plemenitosrčnega pesnika, v smislu hrvatske prislovice: „Najmilijeg gosta — je tri dana dosta“.

(Dalje prih.)

SOJČ IVAN:
OSNUTEK ZA S. GREGORČIČEV SPOMENIK.

PSOGLAVCI S HODSKIM IN STADIONSKIM PRAPORJEM.

PSOGLAVCI.

Zgodovinska slika. Napisal Alojzij Jirásek

Tu je Just utihnil zaradi šuma, ki se je dvignil med zbranimi Hodi. Vzkriki strahu in dvoma so se glasili v bučni zmešnjavi. Brychta naglo vstane, za njim Njemeč in mladi Šerlovsky. Kozina, ki je imel sklonjeno glavo, je posluhnil, dvignil glavo in zrl na zbrane, zlasti na starega draženovskega strica. Syka je miril hrup in tešil, naj dajo Justu dogovoriti. Ta se je nasmehnil in pripovedoval dalje:

„Kako bi jih ne poznal, visokorojeni gospod“, pravim. „Saj smo vendar sosedje.“

„Zdaj ni o njih ničesar slišati. Včasih so se tu večkrat oglašali“, reče zopet kancler. „Gotovo imajo zdaj dobro gosposko in so ž njo zadovoljni.“

Hrup in šum je nastal na te besede in v njem je bilo razločno slišati, kako se je Brychta,

ki je udaril z ostjo svoje čekane ob tla, divje zasmejal. Toda takoj so umolknili, ko je vstal belolasi Krištof Hruby in pristopivši k Justu, ga je resno vprašal:

„Ali govorite resnico?“

„Čemu bi ne govoril resnice?“ je odgovoril Just odločno. „Škoda, da ni tu mojega fanta, ta bi vam to potrdil. Ali se naj zakolnem in naj prisežem? To je sveta resnica, razumite, vse, kar sem rekel.“

„In ali so še kaj rekli gospod kancler?“ je vprašal Hruby dalje.

„Ničesar več.“

„Pa zakaj mu niste povedali vsega natanko, kako ravna z nami ta Lomikar?“ je zakričal Brychta.

„To ni bilo mogoče. Kadar tak gospod ne vpraša, se ne sme odgovarjati. Pa če bi bil tudi

(Dalje).

hotel, — kakor hitro je to izgovoril, je pomigal z roko ter se je obnil za cesarjem. Toda precej, ko sem odhajal, sem mislil: „To jim poveš! Nič mi ni do tega, toda vem, kako je človeku, še se mu godi krivica. In vam se godi krivica! Pa še kako in že toli dolgo! „Čemu bi jim tega ne povedal?“ si pravim. „Njihova pravica ima še veljavo in če bi se oglasili, kakor se spodobi, bi ta trganovski Nmec slabo oral.“ Čemu bi ga tudi štedili, tega konjederca? Prav tak je, kakor njegov rajni oče, če ne še hujši. Tudi vsak Domažličan mora imeti nanj jezo. Saj so nas ti Lomikarji pripravili že ob marsikaj. Če bi ne bilo njih, bi mogli vi še danes biti pri nas, v naši upravi. In k vsemu temu je vzel naši občini trganovski dvor. Ta je bil naš. Zdaj si je tam postavil grad in z našega posestva se nam smeje ter trpinči vas. Ko sem prišel z Dunaja in sém slišal, kaj vam je zdaj k vsemu napravil, kako vam je vzel majestate, tedaj sem sam klel, četudi me to nič ne briga. Jaz pravim, da je lopov! In še kako predrzen!“

„Pa kako bi ne bil! Lepo je čakal, da postane okrajni glavar, da bi imel še večjo moč“, je pristavil stari Hruby.

„In iz tega se vidi, da imajo naši majestati še veljavo!“ je zaklical Kozina. „Saj bi se sicer zanje ne briga, če —“

„Resnica! Resnica!“ je klicalo nekaj glasov.

„Ali kaj zdaj, ko jih je ta ropar sežgal?“ je vprašal Pajdar.

„Oglasite se vendarle!“ je dejal Just odločno. „Saj tam na Dunaju vedo za vaše pravice. Sam kancelar jih je omenil —“

„Tudi mi smo tako mislili ter smo si rekli, da ne sme ostati tako in da pokličemo vas, da se posvetujemo. In tu še nismo ničesar vedeli o tem gospodu kanclerju“, je dejal Kozina. Vsi so izražali svoje soglašanje z obrazi in glasom.

„Zdaj šele se moremo lotiti tega. Na Dunaju vedo o nas in o naših pravicah“, je pristavil Syka.

„No, še imamo tudi nekaj od njih!“ se je oglasil stari Hruby, ki je med tem odpel svoj „lajbič“ ter vzel iz njega nekaj v robec zavitega. Vsi so gledali presenečeno in radovedno, kaj ima stari rihtar. Vzliknili pa so, ko je dvignil visoko k luči dve stari pergamentni listini z visečima velikima pečatoma. Groza je obšla vse in tudi Just je bil iznenaden. Najmirnejši so bili oni, ki so za listine že vedeli: Hruby, Syka in Kozina. Ostali so drli k Hrubemu, in Pribek, čegar obraz je nekako oživel, je naglo vstal in gledal preko vseh na te preostale priče hodskih pravic. Brychta pa nad starima, zarmenelima,

tuintam pobledelima majestatnima pismoma ni dolgo vzdržal, nego se je naglo, kakor šiba dvignil s svojega stola, se okrenil k oknu ter zagrozivši k njemu z mišičnato pestjo, se je zakrohotal ter zaklical preteče:

„Oj, gospod Lomikar, še nismo tvoji tlačanje! Glej, še imamo nekaj proti tebi, blagorodni gospod!“

„Ali sta dobra in prava?“ je vprašal Ecl iz Klenča rihtarja Syko, ki je bil „prokurator“ in strokovnjak.

„Sta, saj sta iz škrinjice naših stvari — in to sta celo najboljša. Tega je dal kralj Jurij, tega pa kralj Matjaž.“

„Pa kako, da ju ni vzel Lomikar?“ je vprašal Pajdar in sicer za vse, zakaj to vprašanje so imeli vsi na jeziku. Tedaj šele se je oglasil Kozina. Pripovedoval je, kako se je zgodilo, kako se je takoj domislil, ko je videl Lomikarja s toliko trumo vojakov, da ne gre le ponj in po Pribka, ampak po majestate — in ko se je tega domislil, je to pošepetal svoji materi. Ta pa je zaradi varnosti takoj bežala domov in vzela iz škrinje iz skrivišča hitro dva ta najvažnejša majestata, ki ju je poznala že doma, v Dražinovem, ko je hranil hodsko škrinjico njen oče, njegov ded. Ko je še pripovedoval, so se oglašali klici priznanja in pohvale njemu, zlasti pa njegovi stari materi; ko pa je končal, je zaklical postrekovski Brychta:

„Naj me strela ubije, to je ženska! No, videti je, da je tvoja mama, Kozina!“

Ta pa je, kakor bi te iskrene pohvale ne slišal, dodal: „Zdaj šele se moremo oglasiti, ko imamo nekaj v rokah in vemo, da nas na dvoru niso pozabili.“

Vsi, že prej z Justovim pripovedovanjem razjarjeni, so zdaj soglašali tem rajši. Le Pribek ni zinil besedice. Ko pa je po Kozinovem govoru začel govoriti Just, je prisotnim dokazoval odločno in prepričevalno, da bi mogli začeti pravdo tudi brez teh listin, ko so vprašali zanje celo na dvoru; a zdaj morejo postopati s tem večjo gotovostjo, zato pa naj ne odlašajo. Svetoval jim je, naj pošljejo na Dunaj odposlanca. Ta predlog, na katerega je mislil itak vsakdo, je bil sprejet. Samo Pribek se je oglasil: „No, delajte, kar hočene. Ali name ne računajte pri tem! Na Dunaj ne pojdem. Ali ko bo zlo in to bo, kadar boste hoteli nad gospodo, ne k gospodi, kar bi bilo najlepše, takrat pojdem, če treba, tudi sam!“

Njegove besede pa niso našle odmeva. Edini Brychta je zaklical: „No, takrat pojdemo tudi s teboj!“

Ko so se posvetovali o poslanstvu, so vsi predlagali Hrubega, Syko in Kozino. Just pa je bil družega mnenja, razlagaje, da bi ne bilo svetovati, da bi šli ravno ti trije, dasi bi gotovo na Dunaju dobro opravili, ker treba jih je bolj tu doma in pa ker Lomikar že itak zasleduje in išče Syko in Kozino ter bi se njiju potovanje nikakor ne prikriilo. In tajnost je za začetek potrebna, da bi Lomikar takoj spočetka vsega ne uničil.

Sklenili so, naj bi šli Psutka iz Postrekova, Njemec iz Medakova in Pajdar iz Pčinovic.

„Pojdemo,“ je rekel Psutka, „toda na Dunaju so Nemci, a mi nemškega ne znamo, niti jaz, niti Njemec in Pajdar gotovo tudi ne. In pa na dvoru! Tega tudi ne poznamo —“

„Saj ste bili vi tam, Just,“ je dejal Njemec, „torej bi mogli z nami.“

Just, ki je na to povabilo že čakal, se je nekako branil in se izgovarjal, a ne dolgo. Na občno zahtevanje — le Pribek mu ni rekel besedice — se je odločil, da spremi deputacijo na Dunaj ter ji oskrbi pristop na dvor in avdijenco pri cesarju. Podali so mu roke pa si med sabo stisnili desnice v znak zaveze, da ohranijo tajnost, o kateri so nocoj razpravljali.

Kmalu je bilo na dudakovi samoti zopet tiho. Hodski možje so se razhajali v temni zimski noči vsak v svojo vas. Kozina pa je vozil zopet na saneh Justa v mesto. Za njima so drčale tudi sani, v katerih sta sedela Pajdar in mladi Šerlovsky.

Kozina in meščan sta spočetka še videla, da drče pčinovske sani za njima; ko pa sta se zatopila v razgovor o bodočem boju s trganovskim grajščakom, sta nanje pozabila ter nista zapazila, da jih ni niti slišati več. Pa kako tudi, saj so stale nepremično koncem vasi. Toda v njih nista sedela dva, nego le en sam; stari Pajdar, zavijajoč se v kožuh, je držal vajeti stasitega valaha, sklanjajočega glavo, nad katero je v nočnem mrzlem vetru vihrala dolga griva. Pajdar je čakal in čakal ter se že začel jeziti. „Samo za hip“, je rekel polblazni sin Šerlovskih. Da bi Manico le videl. Toda, če ga vidi bratranec Matej, ta mu jo zagode, kako zna čuvati tajnost! Prišli so sem tako, da bi jih ne videl nihče; v temi so dospeli in v temi imajo oditi. Če kdo fanta spozna, kako hodi okoli hiše! Tedaj — čuj! — nagli koraki — to je on —. Mladi Šerlovsky, ves zasopljen, je skočil na sani.

„No, kako je?“ je vprašal Pajdar.

„Dobro, striček, dobro. Videl sem svojega dekleta, a ne le videl, tudi govoril sem ž njim!“

Iz njegovih besed in glasu je bilo poznati, da je ves razburjen. Pajdar je potegnil vajeti in je švignil po konju, ki je v polnem diru tekel po zasneženi cesti. Med to naglo vožnjo je fant kratko pripovedoval, kako je imel srečo, da ni čakal dolgo, ker je prišla Manica zapirat vrata, kjer je ž njo stal ter ž njo govoril. Toda povedal ni, da jo je objel in poljubil. Danes prvič! Pajdar se je pomiril, ko mu je mladenič zagotavljal, da ni Manici ničesar povedal, kje je bil ter da se je izgovoril s kasnim povratkom iz Klenča. Zato ga dalje ni izpraševal in fant je bil s tem zadovoljen. Takoj je pozabil na sestanek pri dudaku, o čemer je poleg njega premišljal stari Hod, ter je bil v svojih mislih zopet pri Manici. Najkrajša sreča prvega blaženstva mu je razgrela kri. —

Skozi mrzlo, temno noč leteče sani so žvižgale in izpod kopit dirjajočega konja je odletel sneg okoli njih v mrzlih kosih.

Mlademu Hodu pa je bilo vendarle lepo in prijetno, kakor da bi se vozil v gorki poletni noči.

XII.

Minil je advent in čas božični. Zlasti v grudnu trdi mraz ni odnehal niti početkom novega leta. Snega je bilo povsod na kupe in ves hodski kraj se je vanj kar pogreznil. Trganovski grad, stoječ osamljen na vznožju gorâ Češkega lesa, med gozdnatimi vrhovi in holmi, in imajoč v svojem sosodstvu mal mlin in nekaj bajt, je bil kakor zapuščen. Tiho, pusto je bilo okoli, a še tišje v njegovih prostorih.

Svit jasnega dneva, ki je klonil k zapadu, je obseval eno izmed njegovih sob, ki je bila sicer majhna, a prijetna in prijazna. Kasetovani leseni strop je sicer že potemnel, toda na hrastovem oboju stene nasproti oknu je drhtelo zlato poslednjih žarkov, obsevajočih bliže zidu stoječe clavicembalo po njegovih lepo izrezljanih nogah. Ob clavicembalu pa je sedela Marija, mlajša Lammingerjeva hčerka. V svetlobi, padajoči na njo od strani, so se ji svetili na temenu plavi, gosti lasje in nekaj lahkih, zlatih kodrov nad njenim tilnikom, sklonjenim h glasbilu. V tej luči so se jasno odražali njen ležeči ovratnik s čipkami in beli naši od temnozelenene barve njene dolge obleke. Že je precej časa zrla na knjižico not, odprto nad tipkami; potem pa, kakor bi se zbudila iz misli, ki nikakor niso sledile trume notnih glavic, je položila svoje dolge, bele prste na tipke ter je začela naglo svirati lahko „Ciacono“. Zveneči, neprepolni in močni glasovi clavicembala so se razlegali po sobi ter

so prijetno rušili njeno globoko tišino. Toda, komaj so se začeli, ko so že tudi prestali. Gospodična, kateri „Ciacona“ ni ugajala, je hitro obrnila nekoliko listov ter je začela burneje in z večjo vnemo svirati živejšo „Sarabanto“. Igrala je dalje, a doigrala ni. Naveličana je nejevoljno in naglo zaprla knjižico, katero je „vsem ljubiteljem godbe v posebno uteho“ nedavno zložil in na svetlo dal mojster Johannes Kuhnau; spustivši svoje roke na kolena, se je zagledala ven skozi okno, kjer je za vrhovi golih dreves plamenel zlatordeči žar gasnečega dne.

Zopet je zavladata v sobi globoka tišina, tihota mrtvega, zimskega popoldne, ki napolnjuje tudi zadovoljno misel s čudno tesnobo in zadušnostjo. Njena senca in izraz uporne otroške zlovolje sta legla tudi na milo obličje mlade gospice. Gledala je na drevje, na katerem je poznala že vsako vejico, gledala na neprijazno, nepremično stran gozda, zakrito s snegom in večno enako ter zapirajočo vsak razgled, — gledala je, a videla ni ničesar. Njene misli so odletele bogvekam. Niti ni opazila, da so zlati prameni zdrknili z obojev na parkete, a da so izginili tudi že s teh. Od otemnelega stropa se je spuščal pajčolan zimskega somraka, ki je kmalu zagrnil kote, stene, clavicembalo ter zavil poleg njega tudi zamišljeno devo. Samo njena plavolasa glava v belem ovratniku ter njene fine, bele roke so bile jasneje videti, kakor iz teme stare, obledele slike.

Naenkrat je začutila, da se je nekdo dotaknil njene glave ter se je naglo obrnila. Zagledala je nad sabo bledikavo, mirno obličje svoje matere, njen pogled poln materinske nežnosti in skrbnosti.

„Ali si že prestala igrati, dete moje?“

„Ah, da — to me nič ne veseli. Kakšna je to zabava! Vedno sama sebi igrati, sama sebe poslušati, kakor v ječi —“

„Kaj vendar govoriš!“

„Ah, mamica, ne verujete, kako je tu dolgočasno in kako mi je tužno. Ta neprestana tišina, kakor v grobu — nikjer niti veselejšega glasu, — vsi so molčeči in kakor prestrašeni. O, dobro vem, če bi oče ... Tako je zamišljen, resen in često zlovoljen. Tudi vi se, mamica, vedno ozirate nanj. A zlasti danes — tega nedeljskega popoldne noče biti konec —“ je pristavila naenkrat živeje, skoraj jokaje.

Pritajevan materin vzdih je bil izraz soglašanja. Vendar je začela plemkinja svojo hčerko tolažiti in tešiti.

„Preveč si nagla, otrok moj, in zahtevaš mnogo. Ta čas sam po sebi — sedaj ni nikjer veselo.“

„Sedaj, v predpustu? Niti v Pragi?“

„Zares, privoščila bi ti — a tudi sebi — V Prago, kaj ne da? Vidite, mamica, tudi vam je tesno.“

„O, ne bilo bi mi tesno. Navadila sem se tega tihega zakotja. Toda te skrbi, ta strah!“

„Kakšen strah?“

„Bojim se za očeta. Tako sem se veselila, da je vse končano, da bo zdaj mir, ko nimajo več tistih nesrečnih majestatov. Ali to ljudstvo! In tako naenkrat se je izpremenilo! Dasi nam še vse prikrivajo, je vendar slišati in se kaže, da v narodu vre, da je jako nezadovoljen, in večkrat mi prihaja misel —“

Plemkinja je hitro umolknila.

„Kakšna misel? Da bi se narod spuntal?“

„Povsod je bilo mirno — nikjer niso kazali upornosti, a kar naenkrat, nenadoma nočejo več poslušati. Gotovo je, da so med ljudstvom neki hujskači, ki ga podpihujejo, tako da bi ne bilo nič čudnega —“

„Zakaj naju torej pušča tukaj?“

„Moj bog, otrok, nikar mu tega niti ne omenjaj! Silno bi ga razdražila. Saj sem morda prebojazljiva in strašljiva; gotovo ni nobene nevarnosti. Sicer bi naju tu ne puščal“, je mirila dobra gospa. Saj se je že naprej bala jeze svojega soproga, ki bi se nedvomno togotil, ako bi mu hčerka le omenila to zadevo.

Jedva je dogovorila plemkinja, ko so se odprla vrata. Vstopil je stari Peter, komornik, nesoč goreči sveči v dvoramnem srebrnem svečniku. Sivolasi mož brez brk, v temnem prepasanem sukniču, v širokih črnih hlačah, ki so mu segale do kolen, in v nogavicah iste barve, se je poklonil damama in jima želel dober večer, postavivši svečnik na clavicembalo pred gospodično. Srčni ton pozdrava in ves komornikov nastop sta kazala, da je bil damama več, kakor služabnik. To naklonjenost si je zaslužil z dolgoletnim, udanim službovanjem že pri rajnem očetu gospe Lammingerjeve Albenreuthske, pri starem gospodu pl. Lobkovicu, po čegar smrti je stopil v službo pri njegovi hčeri, pravzaprav pri njenem soprogu, čegar komornik je postal. Srce starega Petra in vsaka njegova misel pa je bila vendarle udana prvemu gospodu, rajnemu plemiču Lobkovicu, na katerega ni mogel pozabiti.

„Kaj je novega, Peterček?“ ga je nagovorila mlada plemkinja. Peter, ki se je že vračal k

vratom, je obstal, stopil nekaj korakov naprej, a zopet obstal in zmajaje glavo, dejal:

„Milostiva gospica — če bi mogel tako govoriti, kakor sem govoril njegovi milosti, vašemu gospodu dedu blagega in slavnega spomina! „Kako je, Peter?“ je blagovolil zmeraj vprašati. „In kaj novega?“ — „Nič, vaša milost, če dovolite — Vse pri starem. Povsod mir in red.“

„Ali se je zopet kaj pripetilo?“ je vprašala gospa Lammingerjeva, vpirajoča svoje oči v skrbno lice starega sluga.

„Bilo bi dosti starega, milost. Pri nas, t. j. na grajščini Nj. m. rajnega gospoda očeta vaše milosti ni bilo tega nikdar. Ljudstvo je lepo delalo, hodilo na tlako ter se spoštljivo, pokorno vedlo napram vsakemu grajščinskemu in iz grajske pisarne. A tukaj? Gotovo, ta tlaka ni nič prijetnega, toda z gosposko se pravdati in pošiljati na Dunaj k cesarski milosti tožbe proti gospodu — to je pa vendar preveč.“

„Ali je sel iz Kota še vedno v pisarni?“

„Še vedno, milost. A konja so mu že osedlali. V tem hipu odrine.“

„In kaj je prinesel?“

„Le malo se je zvedelo — a že to malo je dovolj. Pa kaj bi to tudi moglo biti, neposlušnost, kakor pri nas! Kadar Postrekovci niso hoteli iti za gonjače, kadar so Hodovci odrekli vse vozove —“

„To že vse vemo!“ je prerušila gospica klepetavega sluga. „A kaj je prinesel ta sel?“

„Vsega ravno ne vem — to je pač povedal le njegovi milosti. Ali toliko sem slišal, da so ti Hodi, bog bodi z nami, čudno in trdo ljudstvo. Tudi tam v Pocinovcih in v Lhoti delajo isto, kar v Straži in v Tlumačevem.“

„V Straži in Tlumačevem?“ se je oglasila začudena gospa Lammingerjeva. „Kaj pa se je tam dogodilo?“

„Tega ne veste, prosim? Tam kmetje love po gozdih, kakor po svojem, streljajo, nastavljajo zanjke —“

„A kaj logarji?“

„To je ravno, milost! V Tlumačevem so baje pretepli logarja, ker je nekemu ubil psa.“

„In v Pocinovcih?“

„Sel je prinesel od tam enako novico, samo da je bilo ondi baje še hujše. Sin samega rih-tarja, starega Šerlovskega —“

Tedaj je komornik umolknil, kakor bi odrezal in gledal iznenaden k drugim vratom, pri katerih je vstopil njegov gospodar, baron Albenreuthski.

„Ti stari klepetec, ali že spet klepetaš?“ — je ostro karal komornika. „Ker je sam bojzljiv zajec in mož babjega srca, pa straši še druge! Čemu zmeraj blebečeš? Pa čemu ga poslušata?“ je dejal soprogi z glasom, ki je bil sicer znatno mirnejši, a vendarle grajalen.

Gospodični je bilo starega sluga žal, ker je za svojo uslužnost prejel tako ostro plačilo, a smeha se ni ubranila, ko je videla, kako se je starec prestrašil in klanjaje se odhitel ven. Šele na hodniku je prišel do sape, se ustavil ter godrnjal:

„Tako se ravna z mano, kakor bi bil kak kmet?“ In zaključil je svoje premišljanje: „To je bila njegova milost stari gospod z Lobkovic drugačen mož! Jaz bojzljiv zajec, babjega srca človek? Jaz?! Trideset let sem služil pri njegovi milosti starem gospodu. Trideset let in nikdar, niti enkrat nisem slišal kaj takega. Uboga gospa — zdaj bo pa še ona kregana, ker me je poslušala! In koliko se je razgovarjala z mano njegova milost stari gospod pl. Lobkovic, — a ta je bil menda več —!“

„Kaj vama je ta trepetlika zopet čenčala?“ je vprašal plemič, ko je Peter odšel.

„Mislim, da le resnico“, je gospa odgovorila mirno. „Omenil je nemire v Straži in Tlumačevem. Ta sel s Kota ni prinesel gotovo tudi nič veselega —“, je pristavila, skrbno vprašajoča.

„A tudi nič žalostnega: pretepi z logarji, gozdnimi in lovskimi tatovi . . . Navadne stvari torej, a vsega le premalo.“ To je dodal, čudno se nasmihajoč.

„Premalo?!“ sta vzkliknili z grozo mati in hči.

„Za jezo sicer dovolj, a vendar ne toliko, da bi mogel zaradi tega poklicati vojsko.“

„Vojsko! Za boga, kaj mislite, da bi tekla kri!“ je kliknila živo baronica. „V Ujezdu je bila tudi vojska, a kaj je dosegla?“

„Hm — tam so bili še mirni, niso bili puntarji, — a teh bi mi bilo treba —“.

„Puntarjev si želite?“

„Bil bi to znamenit argumentum in testimonium, — a čemu se s tem trapite? To pre-pustite le meni!“

„A mi tukaj!“ je dejala gospodična, porabivša ugodno priliko.

„Aj, Marija! Govoriš, kakor bi bila Petrova hči, ti junakinja!“

„Ne bojim se, — ali tukaj je toli žalostno,“ je odgovorila naglo.

„In nevarno“, je dostavila mati, hoteča hčerki pomagati.

(Dalje prihodnjič.)

Murnik Rado: Znanci. Povesti in orisi. (Konec.) Najboljši deli v tem zborniku sta prvi dve: „Materino srce“ in „Mali kavalir“, ki sta izišli prvič l. 1896 v „Lj. Zvonu“. „Mali kavalir“ je imel tam naslov „Zunaj“. Prečital sem noveli v prvotni in sedanji, popravljeni obliki in prav nič se ne pomišljam izreči sodbo, da sta mi obe v prvotni obliki ljubši. Razmah Murnikove domišljivosti je bil l. 1896 večji, kakor je danes, njegovo pripovedovanje je bilo gorkejše, iskrenejše, njegov jezik barvitejši in bujnejši, dasi brez slovarskih antikvitet in raritet. V tehničnem oziru je izkušal Murnik svoji noveli modernizirati s tem, da je izločil vse, kar ne spada strogo k dejanju, brisal je postranske slike ter stremil za priprostostjo, enotnostjo. „Einfache Liniën!“ Moderni slikar ne slika gozda z drevesi, nego samo temno skupino enotne silhuete; hribovje označuje s priprosto krivenčasto črto brez detajlov in krajino markira s par potezami. Jako lepo, a taka moderna slika dela le vtisk krajine, ki si jo detajlno ustvarja šele izomikana domišljivost inteligentnega gledalca, — slika sama pa ne kaže niti gozda niti krajine, tako da vidi v slikarski umetnosti nezadostno izomikano, a morda sicer povsem inteligentno, celó učen gledalec le barvaste zmazke in čudne črte brez smisla in vsebine. Moderni slikar uporablja vrhu tega še kolikor možno enotno barvo ter se raznobojnosti naravnost izogiblje. Tako mu je pri vsem slikanju glavno iskana ubranost, ne pa objekt slike, posledica, ne pa vzrok. Tudi Murnik teži za tako enotnostjo linij in barv v svojih novelah ter izkuša doseči iskano ubranost s čim priprostejšimi sredstvi. Zato je brisal in črtal iz prvotnega osnutka vse ilustrativno in komplicirano ter je izenostavil jezik in dejanje. Iz angleškega parka je poruval vse grmičevje, krivenčasto drevje, razraslo vejevje in koreninje ter vse pometal preko plota; kar pa je ostalo, je še lepo ostrigel in ogladil, izgladil mahovite poti ter jih posul s čistim peskom. Prav lepo, a stari park v svoji divji bohotnosti in s poetskomračnimi koticiki mi je bil ljubši! Novi park mi je preveč kulturen ter pušča moje srce hladno, mirno. Preverjen sem pa, da so drugi ljudje prav taki, kakor jaz, da je torej Murnik z moderno enotnostjo in priprostostjo v svojih novelah dosegel prav nasprotni efekt onemu, ki ga doseza moderni slikar. Tako je n. pr. v „Materinem srcu“ izpustil prvotno, prav lepo sliko snežnega zimskega dne v naravi ter jo zamenil s popisom stare sobe; v II. poglavju na konec je postavil francosko narodno pravljico o materinem srcu, ki jo je glavni junak (Jarnik) slučajno našel v lep-slovnem zborniku; v prvotni obliki novele je stala ta pravljica na čelu kot motto, kar je bilo neprimerno diskretnije; kot zaključek tega II. poglavja pa je dodal Murnik opis fantaziranja nezrelega tepčka Jarnika o pikantni orlejski plesalki Iliki, ki je seveda Madjarka. Poglavje se zaključuje: „Samo še enkrat!“ si je dejal. „Samo še enkrat moram k Iliki!“ Takih junaških sklepov smešnih „koreninic“ smo čitali že nebroj in nekaj poglavij z enakim zaključkom. Prvotna varijanta pa je originalna. — V III. poglavju se kaže Jarnik, kasir dunajske banke, velikega zelenca uprav petošolske navinosti. No, živé taki tepci, ki plačujejo za takele en-grosprostitutke brez patenta tisočake, ali modern lahkoživec — kasir — si bo znal dobiti denarja na Dunaju izlahka ter ne bo pisaril ponj prav po študentovsko domov svoji materi, ki mora napraviti dolg na hišo. Takisto pa ni dandanes inteligentne matere, dame, ki bi ne poznala intubulacije, posojilnice, ter si jemala posojila od znanega oderuha po 6% na

pol leta in z zadolžnico, s katero se zavezuje povrniti mesto 3000 gid. štiritisoč. Toda recimo, da je dama potrebovala posojilo takoj ter ni imela več časa, v zimi voziti se v Novomesto; Jarnik bi jo bil vsaj nekoliko podučil glede posojila, saj je šlo za njegovo dedščino. Moderna značaja ta sin in mati nikakor nista, pač pa je gigerl — dragonski poročnik Davor uprav izjemen računar-materijalist. Kasir fantast — dragonec realist: vsekako originalno! V V. poglavju je izpustil Murnik prav imenitni tip „Žana, železnega mladeniča“ in njegovo izvirno telovadbo v banki. Prav škoda ga je, ker je Žani prinesel v sentimentalno-nervozno poglavje vsaj nekaj veselozdravega. Opis vrvenja po dunajskih cestah je vobče v stari obliki mnogo pestrejši in živahnejši, v novi obliki pa jedva površen in dokaj miren. In tudi iz VII. poglavju je izginil veseli „železni mladenič“, ž njim pa plahki češki sluga Pfikryl, ki se je izpremenil v Nemca Ladingerja. V novi redakciji novele sta VII. in VIII. pogl. združena ter še izdatno skrčena. Da bi bilo zato sedaj VII. poglavje psihološko in v popisu milieua boljše, se ne more trditi. Iz starega IX. pogl. (sedanje VIII.) je izginila komična stara devica Italijanka s psičkom Kikijem, ki se je izgubil ob Jarnikovem prihodu na ljubljanskem kolodvoru. V jedva 20 vrstah je bil podal ta pisatelj izbornu žanrsko sliko resničnega humora. Škoda device! Škoda Kikija! Oba sta ilustrovala milieua ter skrbela za luč v črnem mraku poglavja. Končno je predelal Murnik tudi zaključek novele, ki v novi obliki ni nič boljši, kakor prvotni, če že ne slabši. Takisto je popravil pisatelj svojo krasno črtico „Zunaj“ („Mali kavalir“). V prvotni obliki je bil središče povesti stotnik in poleg njega njegov sinček; v novi obliki pa je stotnik jedva epizodist. Psihološki del, ki se tiče stotnika, je izbrisan docela in ž njim več strani. Gotovo je sedaj črtica enostavnejša, ubrana le na eno struno; toda v prvotni formi sta bila obdelana psihološko oče in sin, dejanje je bilo bogatejše, popisi pestrejši, vsa povest globlja.

Izprememb v drugih črticah nisem zasledoval; tipični sta že te dve. Vendar sta „Materino srce“ in „Mali kavalir“ še danes dva bisera v slovenski novelistiki ter sta v čast pisateljevo. Krasna, realistična črtica iz naroda je tudi „Američanka“. Prav dobre so nadalje črtice „Poročnik“ (resna), „Abstinenta“, „Sramežljivi Jazon“ in „Prvi poljub“ (šaljive) ter drastična humoreska „Medvedarji“. Ostale črtice so deloma resne, deloma šaljive slike, kratkorisane povesti iz življenja študentov, vojakov in raznih filistrov. Nekaj satiričnega značaja ima humoreska „Petelinski in Praznoglavski“ z ostjo proti kritikom.

Preverjeni smo, da najde tudi knjiga „Znanci“ prav mnogo hvaležnih čitateljev v Slovincih, ki itak pogrešajo iskrenovezelega berila in tudi resnih povesti brez rebusov. Murnik jim je podal tu obojega v najlepši posodi.

Roman Košir.

Štupar Fran: O prvinah in spojnah. Osnovni nauki iz kemije, rudninoznanstva in hriboznanstva. S posebnim ozirom na hranitbo pitomih rastlin. Natisnila „Učiteljska tiskarna“. 37 podob. 144 str. Cena 1 K 66 h po pošti. Že dolgo se je v kemijsko-strokovni literaturi živo čutila potreba po knjigi, ki bi kmetovalcem podajala vsaj najvažnejše nauke iz kemije. — Zgoraj omenjena knjiga je odpomogla temu nedostatku. Knjiga sicer ni obširna, vendar obseza vse, kar je kmetovalcu treba vedeti, posebno glede rastlinske hrane. Čitatelj spoznava 14 najvažnejših prvin in nekoliko spojin, ki jih delajo te prvine ter so za kmetijstvo večjega

ali manjšega pomena. Kolikor je mogoče, se ta razmotrivanja naslanjajo na znane prikazni v narodi ter se pojasnjujejo s kemijskimi znaki. Od preprostejših spojin se polagoma prehaja do bolj sestavljenih, jih vzporeja po podobnih skupinah, razmotriva njih ustroj ter obenem navaja njih pomen za življenje in posebno za kmetijstvo. Knjiga bo koristila onim kmetovalcem, ki so spoznali, da dandanes ne zadošča, da bi bil kmetovalec samo delavec, marveč mora biti preudaren gospodar, ki se ne zadovoljuje s tem, da bi videl le posledice, ampak hoče poznati tudi vzroke; služila bo pa tudi učiteljem, ki poučujejo kmetijstvo in učencem kmetijskih šol. Zato jo priporočamo.

Plemič Ferdo: Tilho in drugi. Zbirka humoresk in satir. Pisati je težko, kritikovati težje. Duhoviti Oskar Wilde pravi nekje, da je kritik večji umetnik od pisatelja. Pisatelj ali pesnik ima odprto vse široko polje življenja in pa domišljije; vanja poseže, in kar zagradi, je zanimivo. Zanimivost sama je seve zadoščala v nekdanjih časih le kronistom in zadostuje dandanašnji le časnikarjem. Pisatelj mora kot umetnik nadahnuti svoj proizvod z lepoto, po osnovnem pravilu edine estetike, ki jo more moderna umetnost pripoznati: Lepota je zatrjevanje življenja; umetnost je njega olepšavanje... To se pravi, da je pisateljeva naloga — ki se razlikuje od naloge upodablajoče umetnosti edinole po materialu, s katerim naj jo reši — nadahnuti svojo sliko življenja s tistim globokim čustvom skrite usode in nikdar ne popolnoma razrešljivega bistva, ki vodi po raznih potih, se loteva raznih strani, se povzpinja na razna stališča, a je vsekdar isto v svojem svojstvu, da je njega večja ali manjša mera zanesljiv napovednik večje ali manjše absolutne umetniške vrednosti. Ko bi vsaka mati rodila take Tolstoje, Dostojevskie in Šekspirje, bi sploh ne bili Tolstoji, Dostojevski in Šekspirji; malo, malo jih je pod solncem! In sedaj — da se vrnem k Wildeju — naj človek pomisli, kaj se zahteva od kritika, ki nima pred seboj življenja in domišljije, temveč le eden umotvor, o katerem naj zopet poda kritiko — **u m o t v o r!** Nikar ne misli, ti za vse dobro in blago navdušeni filistejec, — ki čitaš te vrstice, obsojaš moje pokvarjene nazore in se mi prav gotovo smejiš, — da tiči v zadnjem izreku kompliment za mene! Ne tiči, zakaj povsod ni mogoče pisati takih kritik; n. pr. ne pri nas. Pri nas obstoji lepa tradicija, da je kritik le tedaj velik umetnik ter doseže svojo nalogo, kadar napravi umotvor — ne iz kritike, temveč iz predmeta — in umetnika, — ne iz sebe, temveč iz avtorja. Kajti dve poti sta, po katerih je mogoče povzdigniti nivo slovenskega slovstva: prva, aqua et igni interdicta, da izkuša biti kritik po najboljši moči pravičen sodnik, ki dobro plačuje in hudo kaznuje, sodnik, ki ločuje ovce od kozlov in lepo jasno podaja, kar je resnična umetnost, in lepo jasno podčrtava, kar po njegovem odkritosrčnem prepričanju — in to je nobeno, ker ga kritik ne sme imeti, ko jih ne more imeti tisoč za tisoč absolutnih resnic — nj umetnost; druga, dobra, prava, resnična in zdrava, je ta, da se kritikuje z velikim in posebnim ozirom na to, da je naš narod majhen in mora do neba zahvaliti previdnost božjo za vsak krajcar in za vsakega pisatelja, z velikim in posebnim ozirom na to, da ima tudi pisatelj samoljubje in da se je potemtakem treba izogniti veliki in posebni nesreči, ko bi se pisatelj ogorčil nad grdim kritikom in kaznoval svoj narod s tem, da vrže pero v koruzo. Kajti takrat bi morali tisti, ki tuintam opozarjajo obžalovanja vredne neznaboge na visoko stanje naše kulture, kokodakati brž za enega manj. Jaz, ki si te kritike ne štejem predrzno v zaslugo, se ponašam vsaj s tem, da zvesto stopam na drugo, priznano in

privilegirano pot, mižim pred solncem vsesvetovne kulture tu v njenem žarišču Parizu, in si ogledujem Plemičeve „humoreske in satire“ po domače... Saj vendar tudi kritik ni kanibal; in če imaš neusmiljeno raztelesiti avtorja, ki ljubi svojo duševno deco z večjo ljubeznijo, nego ti svojo telesno, in končno mojstra, ki ima o svojem delu gotovo odličnejše mnenje, nego ti, ki si bil obsojen, da si ga moral prebrati, se ti zdi, kakor da hočeš udariti otroka.

Gospod Ferdo Plemič je obogatil naše — kakor sam zelo umestno povdarja — žal, premalo gojeno humoristično slovstvo z lično knjižico „Tilho in drugi“. Humoreske in satire, ki jih je združil pod tem naslovom, so izšle, kolikor mi je znano, večinoma v našem šaljivem listu „Ježu“, v katerem je g. Plemič takoj prvi za dr. Pičispakom. V ljubeznivo neprisrčenem zlogu, kakor prijatelj veseljak ob litru slovenskega cvička in izza oblakov leno tleče viržinke, nam pripoveduje smešne doživljaje svoje, svojega nepozabnega druga Tilha, čegar umotvorov ni zabeležila novodobna zgodovina, in različnih drugih ljudi, za katerimi bi človek tuintam najraje spoznaval znane portrete. Heroičnih dogodov nam pisatelj ne slika, temveč raznoterosti vsakdanjega življenja, zdaj lakonično pripovedujoč, zdaj prilivajoč zabelo lastnih skeptičnih refleksij, s katerimi mora vsakega bralca spraviti v dobro voljo. Bržkone ne bom edini s svojo trditvijo, da je najboljši prvi del, „Tilho“; sicer pa je izboren tudi drugi, zlasti njegove simbolične prisodobne in alegorični tipi. In da ne pozabim zaslužene apoteoze zaslužnega dr. Pičispaka, ki naj bi se le prav kmalu uresničila! Velekomično je gospod pisatelj ovekovečil svoje hlače, izpremenjene v secesionistično pokrajino, svojo tragedijo, Tilhovega slanika, vircburškega geologa in še marsikaj drugega. Tudi nad mano nesrečnikom se je znesel au hasard že naprej z izborna satiro o kritiku, ki se nanaša sicer na poseben slučaj, a vobče tudi na vsakogar, kdor krati nadebudnim književnikom njihove zasluge. Toda pst! Ni prav, da toliko izdajam; tu velja izrek Latinca: Sam vzemi, čitaj in reci, da ne zažigam nezasluzenega kadila!

Res ni bilo čas, da bi se začel slovenski humor resneje smatrati za stroko naše literature, ki se podreja umetniškim zahtevam. In ako nam misli podati gospod Ferdo Plemič še več tako lepih književnih darov, mi morda oprostite, da mu v to svrhu priporočam — skromno pripomoč — par točk, ki bi jih bilo nemara vredno uvaževati.

Nemec imenuje humor „ein Lachen unter Tränen“. Nobena stvar ni sama na sebi žalostna ali smešna; v vsakem norcu tli iskrica velike modrosti. Zato mora biti humorist vedno košček modrijana. Gospod Plemič je izkušal to biti; prepričan sem, da bo drugič lahko še bolj. Nadalje se mi dozdeva, da je posebno v humoreski zunanja oblika nemajhne važnosti; čim bolj je izcizelirana beseda, tembolj učinkuje komika situacije, posebno, ako se nebitnosti malo dosledneje opuščajo. Ako mi gospod pisatelj ne more pritrđiti, da je mogoče obrniti te besede, za katere so mi spisi Rada Murnika odlični dokaz, v nekoliko drugačnem smislu na njegove proizvode, utegne biti pa vsaj z mano vred mnenja, da je treba paziti na slovico, na pravopisje in druge take reči, ki jih mora kot učitelj gotovo poznati, in da ni varno, dičiti svojo prozo z latinskimi citati, ako človek latinskega jezika dobro ne zna, ali ako ga je že predobro — pozabil.

Če bo hotel gospod Ferdo Plemič videti v teh vrsticah odkritosrčen nasvet, ne pa zlobno atako nenaklonjenega kritika, je mogoče, da nam poda svojo prihodnjo knjigo kot

literat, ki ima do tega imena pravico; s pričujočim delom si je ni priboril.

Sicer pa je knjiga „Tilho in drugi“ prav lična in mična in jo toпло priporočam vsem ljubiteljem slovenskega humora in satire; naj bi ne bilo izobraženega Slovence, ki si je ne nabavi!

V Parizu, na Novega leta dan 1907.

Vladimir Levstik.

Istra. „Pokažite mi, kje ga naj primem, pa Vam dvignem svet iz tečajev“, je rekel Arhimed. Novim Arhimedom smo pokazali tako točko — in to je bila šola. In te točke so se lotili v zadnji dobi tudi v Istri. Istra je bila tužna, dokler ni imela svoji slovanski naravi primerne šolstva; ni se mogla razvijati in v nemožnosti razvoja je prokletstvo. Izza lanskega leta izhajata za hrvatsko Istro dva šolsko-pedagoška lista in sicer „Narodna prosvjeta“ in „Mladi Istran“; „Nar. prosvjeta“, glasilo istoimenega učiteljskega društva, mesečniku „za šolstvo, književnost in prosveto“, je urednik puljski učitelj Ernest Jelušić, „Mlademu Istranu“, listu za šolsko mladino, pa Josip A. Kraljić, nadučitelj Družbe sv. Cirila in Metoda v Malem Lošinju. Činjenica obstanka dveh listov priča jasno o plodoviti vnemi sotrudnikov in požrtvovalnosti prijateljev napredka. Mnogo rodoljubov plačuje za siromašno deco po več primerkov „Mladega Istrana“ (letno 1 K 50 h — to je zares nizka cena). Iz „Nar. prosvjete“ naj omenim proslavo „otca istrske prosvete“, škofa Dobrile. Veselo znamenje kulturnega probujenja so tudi poljudna predavanja, ki so jih v prošli zimi imeli profesorji pazinske gimnazije. „Ipak se kreće . . .“

Dr. Fr. Ilešič.

Tominšek dr. Josip: Jos. Stritar. Analiza njegovega življenja in delovanja. V Ljubljani 1906. Samoza-ložba. Prodaja L. Schwentner. (Ponatisk iz lanskega „Ljub. Zvona“), 52 str. Ta monografija, ki ji je vnanji povod bila svečanost Stritarjeve sedemdesetletnice — prvi del je predaval gospod pisatelj pri slavnostni akademiji v „Mestnem domu“ — razpravlja 1. o Stritarjevem idealizmu, 2. o harmoniji v Stritarjevem življenju in delovanju, 3. o Stritarju kot dovršenem pesniku, 4. o Stritarju, pravem domačinu. Za sedaj le naznanjamo razpravo in nje vsebino, hočemo pa se o priliki k njej vrniti.

Dr. I.

Leposlovna knjižnica. II. zvezek. Obsega: povest „Stepni kralj Lear“, spisal Iv. S. Turgenjev, poslovenil Fr. J., in povest „Hiša ob Dolgi“, spisal S. Stepkjak, prevel Josip Jurca. Založila Katoliška bukvarna v Ljubljani. Str. 180. Cena 1 K 20 vin. broš., 2 K 20 vin. vez. Več prihodnjič.

Meško Ksaver: „Mir božji“ Ljubljana, 1906. Ig. pl. Kleinmayer & Fed. Bamberg. 8°. 188 str. Cena 2 K.

Bodoči literarni kritik bo moral Meška uvrstiti med psihologe ali pa mu celo odločiti posebno kategorijo. Tisto mehko psihologijo, ki reši samo enostransko, a zato tem globlje človekovo dušo, bi zamenjal pri kakem drugem pisatelju v tako dovršeni obliki, kakor jo najdemo pri Mešku. Njegove ženske niso prave ženske, niso nikaki tipi žensk; skoraj vse so šele napol dorasle in žive življenje osemnajstletnih deklic in ljubijo z ljubeznijo, ki je polna idealizma in sanjarij, brez realnega pogleda v svet. Realnost se pridružuje šele potem, ko pride neizogibno prebujenje iz sanj v resnično življenje. Ta glavni motiv vseh Meškovih spisov, orisan v najraznovrstnejših koloritih, obdan od južnih gora ali od slovenskih planin, obleden v grofovsko svilo ali v kmetiško pečo, ta glavni motiv je pri njem obdelan in poglobljen do najfinejših psiholoških fines in izražen v kras-

nem jeziku. Če preberemo kako Meškovo črtico, se nam zdi, da je povedal popolnoma vse, kar se je dalo povedati. Ne zdi se mi neumestna primera, da je Meško kirurg, ki reže in vrta do konca in ki se ne zadovolji samo s polovičnim delom. Edina hiba Meškova je enakost in ponavljanje mlade, nesrečne ljubavi. Ko bi si izbral v obdelovanje več in različnih snovi, bi z darovi, ki jih ima, in z globino svojega psihološkega pogleda, lahko postal slovenski Leonid Andrejev. Tiste sile ni v njem, ki bi silila vse ljudi do tega, da ga čitajo, tiste univerzalne sile mu manjka. Meško je samo ljubljenec odrasle mladine. Njegova mehkost, milina njegovih oči, čudna toplota njegovih žarkov, idealizem brez madeža: vse to ziblje v sentimentalnost. Ni čuda, da so Meškovi spisi tudi ljubljenci žensk, ki same še sanjajo in upajo, žele in hrepene, ihte in čakajo. In mislim, da sem zadel pravo, če rečem, da naše ženstvo ni ljubilo še nobenega pisatelja tako, kakor Meška. Zakaj nekaj mehkega, nekaj ženskega ima v sebi. Nič trdega, močnega, upornega. Resignacija, udana pasivnost. Tako nekako se slišijo njegove črtice kot srebrni glas oddaljenega zagorskega zvončka, ki se vseli človeku v srce in ga napravi otožnega. Poezija lirika subjektivista!

S tem, mislim, je očrtana v kratkih potezah Meškova pesniška individualnost, individualnost rahle duše, ki čaka, hrepeni in išče. Sedaj, ko smo prebrali „Mir božji“, vidimo, da hoče zapustiti koroški pevec deželo sanj in mladoletne ljubezni; „Mir božji“ je mejni kamen med dvema dobama, med prešlo dobo mladostnega, mehkega in sentimentalnega sanjarjenja in med dobo moža dela in boja. „A tudi ne obupam več; ko sem ponižan od življenja, ko sem upognjen in potrj od prevar in trpljenja, poklekam v tihih nočeh pred znamenje križa“ . . . (str. 188). „Danes umevam, česar nisem umel in spoznal dolgo“ . . . piše pisatelj.

Našel je Meško svoj mir; kakšna bodo pota njegova v bodočnosti? Precej misticizma je še v njegovi zadnji knjigi in mnogo refleksivnosti. Upajmo, da je Meško dospel končno na vrh gore in da ne bo poslej gledal več v doline in kotline, iz katerih se kuhajo megle, ampak da bo zrl na jasno nebo in v solnčne kraje, katere si bo ustvaril sam s svojim peresom. Nič več ne bo glasnik zakopanih vzorov, nego klicar k radostim dela, boja, uspeha. Tak klicar je našemu narodu v sedanji dobi najpotrebnejši!

Dvanajst črtic obsega knjiga „Mir božji“. „Mir“ je sama refleksija o lepoti narave; in ta naravna krasota prehaja na koncu jako lepo v dušni mir. Samo to se mi zdi neverjetno, da bi se zaupalo vse in tako človeku, ki se ga pozna komaj nekaj ur in se je seznanilo z njim v kupeju. Str. 5, 6 in 7 se čita kot lepa majniška pridiga, ki si jo je izpisala stara dama, da jo čita vedno iznova. „Vera.“ Opis nevihte je dokaj šablonski in bombastičen. Konec, pointa črtice, se mi zdi miniaturna Björnsonove „Črez našo moč“. Čudno se glasi stavek „Spomnivša se sladkih sanj o iz srca ljubljene“. — „Pot na hrib“. Lepi so trgani stavki, ki izražajo nesrečo in gorje.

„Žensko hrepenenje“. Meškov sujet. Črtica polna čuta, ki je bolj fina kot globoka in ki je tako lepa, kot jo more napisati le mož, ki je kratko dobo ljubil, a ki mu je še tisto malce ljubezni napolnilo vso dušo. Vse najlepše, kar je kdaj moglo napolniti srce idealnega moža, je zbral pesnik v tej črtici. In z največjo iskrenostjo nam je odkril svojo dušo, tako nežno kot sahneča vijolica, ki vene skriva v mahovju.

„Poglavje o Mimici“ je povest o izgubljenki. Tista otročja ljubezen gimnazijcev, ki ljubijo vsi isto bitje, ki pojo

svoji miljenki podoknice, ki sanjajo o njej doma in v šoli, a ki ji ne povedo nikdar, kaj čutijo zanjo, — ta petošolska ljubezen, ki je potem kruto razočaranje, je risana mojstrsko, in v par potezah je značaj izklesan. „Prokleta“ je zaječal Trstenjak indvignil pest za njo...“ (str. 42). Tako in enako je orisal značaj z enim samim stavkom. Jako krepko in jasno, da ne dvomimo niti trenutka o tem, da jo je Trstenjak najbolj ljubil. Izognil se je pa Meško njenega padca; ne vem tudi, če je umestno, da govori v prvi osebi.

„Romanca o izgubljeni“ spada tudi v prvo dobo Meškovega pisateljevanja. Tolstoj pravi nekje: „Peckaži hudiču en prst in zgrabi te za vso roko.“ Psihologijo tega stavka in dušo človeka, ki hoče biti boljši, a ne more več nazaj, ker je strast izkopala za njegovimi koraki nepremosten prepad, slika ta črtica. V Strindbergovih „Zakonih“ je prikovan mož na ženo in obratno s tisočnimi verigami; sovražita se, a obenem tudi ljubita. V lepem in neprisiljenem dialogu nam slika Meško življenje demimondke Silvije, ki je prikovana na skalo strasti, dasi je že sama proklela tisočkrat svoje prostovoljno jetništvo. Tisti cinični stavek Silvije: „Sicer pa, kaj briga koga moja usoda“, s katerim hoče zadušiti svoje neposredno poprej izgovorjene besede „Pogreznila sem se pregloboko... Izgubljena!... Izgubljena!...“ (str. 59) karakterizira z vso grozo prokletega življenja. „Zame je le ena pot...“ (str. 59) in kot bi slišal valove, ki so se zagrnili nad mladim življenjem, ki je to svoje življenje sovražilo in ljubilo, izveni konec: „In Silvija je hitela v noč, mrak in pogubo.“

„Svetišča“. To ni črtica, ampak apoteza molitve in vere. Boljše kot vse utrudljivo pripovedovanje pa je odstavek: „Kdo ve“ na str. 75.

Finžgar je obdelal v „Dom in Svetu“ enak sujet, kakor ga slika Meško v „Romanje na goro.“ Snov je jako romantična, a malo verjetna. Pobožnost in ljubezen otroka je izvrstno pogojena. Psihološko delikateso smemo imenovati pismo drvarju (str. 91 in 92), ki je pisano v narodnem duhu in v kmetskem slogu, polno ljubezni in upanja, pomešano s tihiimi očitki. Ko zaide Vanček v gozdu in mu da deklica tri jabolka, se oddahne bralec, kajti ta epizoda je mil, lep in idilski kontrast nasproti temnim konturam vse povesti.

„Ljudje“ je satira. Satira na oba vlastelina je prav dobra; najlepša pa je povest o otroku Izidorju, ki je tako lepa, da bi bila vredna daljše črtice.

„Na cesti“. Študent, pisar, je Cankarjev vagabund. Nehvaležen do ročne hiše in dobrotnikov, živi mrtvo življenje pijanca. A Meškov dijak se razlikuje s tem od Cankarja, da je vsaj nekoliko idealiziran. On ni človek, ki bi ne imel ni ene lepe poteze na sebi. Ob njegovi strani hodi njegov idealni stric, senilen kmet, ki vedno sanja o svoji zemlji, a ki je kljub temu, da je nima, pošten. Naivno, a lepo je večno opravičevanje dijakovo, kako ga silijo župnik in kaplan, da mora piti.

„O človeku, ki se je vračal“ je povest vstajenja. Jaz je ne smatram za najboljšo; vsekakor pa je dobra. V zadnji črtici „Confiteor“ se Meško nekako poslavlja od preteklosti in težko pričakujemo, kaj nam poda v prihodnosti. — Upajmo, da ostane Meško slovenskemu narodu to, kar mu je bil doslej, — eden njegovih prvih pisateljev-poetov samorasle individualnosti.

Na Dunaju.

Adolf Robida.

Stare Josip, kr. profesor, vodja realne gimnazije in višje obrtne šole v Zagrebu, ki je živel zadnji dve leti v pokoju v Ljubljani, je po kratki bolezni umrl koncem maja. Pokojnik je bil velesimpatičen svobodomiseln zastopnik le-

poslovcev starejše smeri v naši literaturi, živahen mož vedno vedrega humora in zaveden, plamteč Slovan. Porodil se je l. 1842 v Ljubljani. Starši bi ga bili radi vzgajali za trgovca ter so ga poslali na Reko, kjer se je Staré do dobra naučil hrvaščine in italijanščine ter deloma tudi francoščine. A trgovstvo ga ni veselilo, zato je l. 1862 z odličnim uspehom dovršil srednješolske nauke. Na Reki sta vplivala na narodni in umstveni razvoj Stareta prof. Janez Trdina in J. Mažuranič. Svoje spomine na Trdino je lani objavil v podlistku „Slovenskega Naroda“. Na vseučilišču je bil v Pragi (do l. 1866), kjer se je navzel slovanskega duha, ki ga je kazal vse življenje. Služboval je na srednjih šolah v Oseku, Požegi, Varaždinu, Zagrebu, bil je od l. 1881 ravnatelj na realni gimnaziji v Belovaru, odkoder je v devetdesetih letih prišel zopet v Zagreb, kjer je postal vodja višje realne gimnazije in obrtne šole. Zaradi bolehnosti je predani stopil v pokoj, ki ga je tih in samotni užival na Bledu in v svojem rojstnem mestu. — Za „Družbo sv. Mohorja“ je spisal „Občno zgodovino“ v 15 zvezkih. Ta zgodovina je prva in še danes edina slovenska zgodovina. Delo, pisano popularno in vendar dovolj obširno, je bilo prava senzacija v našem slovstvu ter izredno priljubljeno. Slovenci vseh slojev čitajo z veseljem še danes to zgodovino in dijaki jo rabijo na srednjih šolah slej ko prej z največjim pridom. Znamenita so njegova pregledno informativna „Pisma iz Zagreba“, ki jih je pisal mnogo let za „Lj. Zvon“ in v katerih je opisoval kulturni in socialni napredek med Hrvati. Ta „pisma“ se odlikujejo z velikim taktom in iskreno ljubeznijo do hrvatske prosvete. Za „Lj. Zvon“ je spisal tudi več novel in povesti iz malomestnega in kmetiškega življenja: „Vinko“ (1884), „Prvisneg“ (1886), „Vanda“ (1888), „Zadruga“ (1890), „Koline“ (1891), „Jakova hči“ (1892) in „Stari naslanjač“ (1893). — Pisal je tudi v Hribar-Tavčarjevega „Slovana“ ter za naš list l. 1906 životopis „Jos. Torbar“. Zadnja leta je spisaval zgodovino in kulturne slike pod naslovom „Hrvatje“ za „Družbo sv. Mohorja“. Našemu uredniku je blagi pokojnik nedavno pripovedoval, da je z delom malone gotov ter da bo knjiga lepo ilustrovana. Nadejamo se torej, da dobimo v tisku še to zadnje Staretovo literarno delo in poslednji dokaz žive ljubezni do bratskega naroda hrvatskega. Pokojni Staré se je tudi pripravljal, da napiše svoje spomine od akademskih let do svojega upokojenja. Doživel je mnogo kulturno in politično velezanimivih epizod med Čehi, Hrvati in Slovenci ter je večna škoda, da jih je vzel sabo v pre zgodnji grob! Pokojnik je bil toleranten mož širokega kulturnega obzorja. Slava njegovemu spominu!

Targo R.: Vyhubit. Obraz slovenskeho utrpeni. V Telči. Nakladem knihkupectvi Em. Šolce. Cena 80 h. Kulturno-politične slike o bojih in trpljenju Slovakov pod madjarskim jarmom. Več o tej knjigi pri prvi priliki.

Bily Frant.: Moravská lidová čítanka. Vydala moravsko-slezka b:se:da v Praze. Nakladatel Em. Šolc v Telči na Moravě. Str. 526. Cena 5 K. V tej krasni knjigi z mnogimi ilustracijami več prihodnjič. Nanjo opozarjamo zlasti Čehi in polit. časnikarje.

„Český svět.“ Ilustrovaný týždenník. Redakce a administrace v Praze. — II. 2. Resslova. Redaktor K. Hipman. Naročnina na leto 18 K, vsak zvezek 36 h. — Že III. leto izhaja v Pragi ta krasni ilustrovaní tednik, vendar je med Slovenci docela neznan, dasi noben evropski ilustr. časopis ne posveča toliko pozornosti življenju in umetnosti svojega naroda, kolikor „Český svět“ češkemu, in dasi ima malokateri ilustrovan list toliko originalnih, novih in krasno izdelanih slik, kakor ta češki tednik. Aktualnost, okus in

elegantna izvedba so glavna lastnost tega umetniškega časopisa, ki bi ga ne smelo nedostajati v nobeni slovanski in hrvatski kavarni in čitalnici. „Č. sv.“ prinaša v prvem delu slike iz sočasnega kulturnega in političnega življenja, v drugem reprodukcije najznamenitejših umetnikov, v tretjem pa članke, pesmi in novele. Ta časopis je res specialiteta v slovanskem časopisju! -- Priporočamo ga najtopleje.

Vojnović Ivo: Smrt majke Jugovića. Dramska pjesma u tri pjevanja. Drugo izdanje. Tisak i naklada Dioničke tiskare u Zagrebu 1907. Str. 116. Cijena K 1-50 broš. Boj dveh velikih vojsk in dveh velikih idej: ideje križi in ideje Mohameda, boj ideje evropske kulture in ideje barbarškega azijatstva je našla v hrvatskem pesniku Vojnoviću velikega interpreta umetnika. Njegova drama v stihih je dosegla v Zagrebu in Belemgradu največji umetniški uspeh. Dejanje se vrši okoli Vidovega dne, ko je bila srbska vojska na Kosovem poražena l. 1389.

Tisočletnica kneza Borisa bolgarskega. Bolgari so praznovali 15. maja letos tisočletnico smrti kneza Borisa (Mihajla), ki je sprejel krščanstvo ter položil temelj bolgarski literaturi. Za dobe kneza Borisa so delovali v Bolgariji sv. Ciril in Metod ter učenci. Bolgari ga časté kot svetnika, ker je bil blag, ljudomil mož ter je umrl v samostanu.

Longfellow Hénry W. Amerikanci so slavili 27. februarja t. l. 100 letnico rojstva svojega najpopularnejšega anglo-američanskega pesnika Longfellova. Pesnik „Hiavate“ in „Evangeline“ je v Evropi najpriljubljenejši američanski poet, čegar dela so prevedena v razne jezike. Longfellow je bil čist umetnik, ki je spajal v svojih delih domači svet s starim; njegove ideje niso toli velike, kakor umetniško izražene. Po poklicu je bil do l. 1854 profesor romanskih in germanskih jezikov na Harwardovem kolegiju v Cambridgu pri Bostonu. Umrj l. 1882.

Metulji v podobah. 129 barvanih podob s slovenskimi, nemškimi in latinskimi imeni. Izdal in založil L. Schwentner. Cena 80 h. Na 12 tablah v žepnem formatu 129 metuljev v naravnih barvah. Delce bo dobrodošlo zlasti dijaštvu, pa vsakemu prijatelju prirode.

GLEDALIŠČE IN GLASBA.

Fajgelj Danilo: Jamski odmevi. Zbirka rudarskih pesmij za moške zборе. Spesnil Jožef Za z u l a. Kamnotisk učiteljske tiskarne v Ljubljani. Založil J. Zazula. 1907. Str. 14. Cena 50 h. Poleg 6 mašnih pesni obsega ta zvezek še „Rudarsko koračnico“, „Rudarsko“ in „Žalostinko“. Danilo Fajgelj je znan skladatelj cerkvenih zborov, preludijev in pesmi.

Ružić-Rosenberg Vjekoslav: Sonata za klavir. Op. 10. Založil L. Schwentner v Ljubljani. Cena 3 K. Prva klavirska sonata, prijavljena v glasbeni literaturi slovenski! Mlademu skladatelju treba gratulovati k toliki odvažnosti, da se je lotil toli težavne naloge in zlasti mu je gratulovati k tolikemu fondu invencije, da mu tekom vsega dela nikdar ni zmanjkalo sape, glasbene sape, ko je šlo za vezanje daljših godbenih misli. Škoda, da se mu ni povsod posrečilo, izvesti svojo nalogo tako, kakor to zahteva moderni komorni slog! Pri komponovanju dela komornega sloga, v principu polifonskega, tematskega, je treba znati dane motive logično izvesti ter ne zadošča, le iznašati misli tako, kakor prihaja — da rabim trivijalno prisposodbo — na jeziku slina. Predvsem to pravilno izvajanje danih motivov dela „sonato“ po modernem nazoru dovršeno komorno skladbo; šele s tem dobi sonata tisto umetniško ceno in globokost, ki jo dela toli plemenito! Ružičeva sonata ima

po klasičnem vzoru 4 stavke; moderni način priporoča za klavirsko sonato 3 stavke. Razmerno najboljši je prvi stavek, ker ima vzlet, temperament in v splošnem nerušen tok v ekspoziciji. Slabše je izvedenje. Prav tu, kjer bi pričakovali tisto neobhodno razvedenje danih motivov ali vsaj enega izmed njih, nedostaja tega skoraj popolnoma. Skladatelj se omejuje na neizpremenjeno, kvečjemu transponovano ponavljanje motiva v sopranu. — Drugi stavek (Andante) nima pravega andantskega značaja, nedostaje mu prava poezija ubranosti in globina čuta. Želeti bi bilo malo izpeljavo enega izmed motivov pred ponavljanjem prvega motiva (str. 11). Prav tako je potrebna majhna, vsaj 12 taktna koda. S strani harmonije je vezanje onih 3 zaključnih akordov, med katerimi je poslednji kvartsextakord (es, ges, a, c, ges — des, g, b, e — c, f, a), neokusno, nasilno. — Tretji stavek ima lep značaj Scherza; žal, da ni brez kontrapunktovskih hib (str. 12, 2. sistem, 5. takt: g proti f, naslednji takt: f proti e, i. t. d.) Vendar je v celoti dober. — V četrtem stavku (Rondo) bi bil vvod 12 taktov mogel lahko odpasti, ne da bi s tem trpela skladba. Po prvi misli tarantelinega značaja nastopa prva postranska misel (Es-dur), ki je zelo melodična, čutna, a ne originalna. Po njenem zaključku, tam kjer bi pričakovali dovtopno modulacijo ali tematsko pripravo k ponavljanju prve misli, nastopa nelogičen motivček, ki se ponavlja brez potrebe 12 krat zapored. Za drugo postransko mislijo (Ges-dur), ki ima značaj koračnice, se začenja zopet s tujim, nelogičnim motivom, ki se nekolikokrat transponovano ponavlja. Logično bi bilo na tem mestu zopet malo izvedenje enega ali dveh motivov skupaj. V kratki kodi je dobro na mestu spomin na 2. postranski motiv.

Ružičevo „Sonato“ v tej formi je sprejemati kot prvi poizkus skladatelja v stroki komorne skladbe. Svetoval bi skladatelju, naj bi se za sedaj bavil še s krajšimi instrumentalnimi skladbami (v obliki pesni), v katerih bi se mogel njegov talent nedvomno svobodneje razviti, kakor v težavnem slogu komorne glasbe, h koje umetniški dovršenosti se njegov talent doslej še ni popel z uspehom.

Jos. Prochá zka.

Zajc Ivan pl. Meseca maja so slavili Hrvatje 70 letnico svojega najpopularnejšega in najplodovitejšega skladatelja Ivana pl. Zajca. Narodil se je na Reki, v Milanu je študiral glasbo, deloval na Dunaju kot kapelnik operete in v Zagrebu kot kapelnik in učitelj glasbe. V 12. letu je že zložil opero „Marija Terezija“! Do 16. leta je zložil okoli 20 del za gosli, klavir in za petje. V 17. letu je dobil na konservatoriju v Milanu prvo nagrado. Uglasbil je tam opero „Tirolka“, ki so jo hvalili celo milanski listi. Seveda je vztrajno napredoval v harmoniji, kontrapunktu in instrumentaciji. Z 28. leti je prišel Zajc (l. 1862) na Dunaj, kjer je ustvarjal ogromno; pisal je v italijanskem in francoskem duhu. L. 1870 pa se je vrnil v domovino, kjer je dosegel največje spoštovanje v vseh umetniških krogih. Napisal je 1016 kompozicij, mej temi preko 50 oper in operet ter spevoiger. Operi „Mornarji na krov“ in „Zrinjski“ ter zbori „Večer na Savi“, „Zrinjski-Frankopanka“, „Živila Hrvatska“, „U boj“ i. dr. so dobro znani in priljubljeni v Slovencih. Te dni se je pela v zagrebškem gledališču prvič Zajčeva velika alegorična opera „Prvi greh“ z najlepšim uspehom. Zajčeve melodične skladbe se cenijo med Slovani, Italijani, Madjari in Nemci; njegovo ime ostane neizbrisno v zgodovini hrvatske umetnosti. Za Slovence so izrazili svoje spoštovanje sivevu Nestorju jugoslovanskih komponistov pevci in pevke slovenske opere v Varaždinu, kjer so člani slovenskega

gledališča z največjim uspehom peli opero „Zrinjski“ trikrat zapored.

Hribar Angelik o. Dne 5. aprila t. l. je umrl v frančiškanskem samostanu v Ljubljani nagloma slovenski skladatelj o. Angelik Hribar. Pokojnik se je narodil l. 1843 v Tuhinju; po 6. gimn. razredu je stopil v frančiškanski red ter je postal redovnik. Od l. 1873 je bil vodja franč. cerkvenega kora. Z ustanovitvijo orgljiarske šole je prevzel mesto učitelja za klavir, figurinalno in gregorijansko petje. Deloval je na tej šoli nad 27 let, poleg tega pa je bil sodelavec „Cerkvenega Glasbenika“, ki ga je marljivo zalagal s svojimi narodno melodičnimi skladbami. Zložil je troje lepih maš, dva requiema in nebroj cerkvenih in mladinskih pesmi, ki so izšle opetovano v tisku ter so obče priljubljene. Pokojnik je bil učenec Nčdveda ter zmeren Cecilijanec. „Cerk. Glasb.“ ga karakterizuje takole: „Hribar je bil trden „most, ki je strnil dobo Riharjevo in dobo cecilijansko v lepo harmonijo, v trajno celoto.“ Rajni otec Angelik je bil jovijalen, ljubezniv, vesel mož, dokaj širokega duševnega obzorja, ki si ga je pridobil na daljnih potovanjih in v družbi inteligentnih prijateljev. Čast njegovemu spominu!

Kvapilová Hanna, velika češka dramatska umetnica, članica Narodnega divadla v Pragi, je 8. aprila t. l. nenadoma umrla, stara jedva 41 let. Bila je igralka od leta 1884 ter je delovala od l. 1888 do smrti v Pragi, spočetka kot naivka, potem ljubimka, končno moderna heroina. Bila je izreden talent čudovito bistro inteligence, samotvorna, vsestransko uporabna in vseskoz moderna igralka, v Čelih brez konkurentke, a gotovo tudi med prvimi dramatskimi umetnicami Evrope. Bodisi v klasičnih (Desdemona, Julija, Ofelija, Marija Stuart, Margareta), bodisi v modernih (Nora, Alma, Rita), bodisi v tipično čeških ulogah je bila slavna pokojnica velika, nedosežna. Češki dramatikci so pisali drame zanjo in češki pesniki so jo opevali ko češko dramatsko Muzo. Dasi je imela ogromno rutino in izreden spomin ter najizvirnejši umetniški dar, je bila vendarle marljiva in vestna do zadnjega dne. Odvedli so jo z odra v smrtno posteljo, kjer je izdihnila, še govoreča o umetnosti! Zato žaluje za gospo Kvapilovo ne le češko gledališče, nego tudi češka literatura. — Umrla je slovanska umetnica nepozabnih kreacij in triumfov.

UMETNOST.

Sojč Ivan. Na naših slovenskih umetnikih se uresničujejo besede, ki jih je že pred desetletji napisal nemški kritik Kornmann v svojih „Maximen“: „Der Künstler, der im Auslande seinem Vaterlande Ehre macht, muß oft dauern, daß er in seinem Vaterlande keine Unterstützung gefunden hat.“ Tako se godi vsem umetnikom in se godi tudi Ivanu Sojču v Ulmu. Sojč je sin planin. Na zelenem Pohorju, v prijaznem trgu Vitanju, se je narodil dne 10. majnika 1879 kakor sin dobro stoječih kmetijskih staršev. Ko je še ovce pasel, je rad izrezaval podobe iz borove skorje in pozneje iz lipovine. Takratni vitanjski župnik in državni poslanec Žičkar je spoznal dečkov talent ter je pregovoril očeta, da ga je dal učiti k podobarju Krašovcu v Celje. Po Krašovčevi smrti je vstopil v ateljé Ig. Oblaka, očeta slavnega slavista, kjer je svoje učenje dopolnil. Nato je šel Sojč med svet. V Gradcu je 2 leti posečal višjo obrtno šolo ter šel nato v Monakovo, kjer je svoje nauke izpopolnil na akademiji. Nato je bil 2 leti na potovanju ter prepotoval

Švico in Nemčijo in je tako proučil mnoge umetniške izdelke nemškega dleta in uma. Zavleklo ga je tudi v domovino umetnosti, — Italijo, kjer je črpal novih sil iz klasičnih spomenikov italjske antike. Pred 2 leti pa si je v Ulmu na Virtemberskem ustanovil svoj ateljé; izvršil je že mnoga naročila za virtemberski kraljevski grad. — Med Slovenci je Sojč skoro popolnoma napoznan; vleče ga v domovino, rad bi jej posvetil svoje sile, ali odbija ga dejstvo, da bi doma težko našel kruha. Glasno govoreč dokaz nam daje Žičkarajev spomenik. Sojč ga je hotel izdelati za bornih 500 kron, ali odbor je postavil na Žičkarjev grob piramido, ki pa stane več nego od Sojča projektovani spomenik. Izmed Sojčevih del omenjamo študijo „P o k o n č a n e m d e l u“. Ta osnutek je dobil prvo ceno na permanentni monakovski umetniški razstavi. Fino psihološko umevanje umetnika izraža njegov „I z k u š n j a v e c“. Bil je kupljen od norimberskega umetniškega muzeja. — Lepo skulpturno delo je Sojčev „A b e l“, ki krasi danes privatno galerijo virtemberskega kralja. Ne manje dovršena so Sojčeva cerkveno umetniška dela. Njegov „S v. B o š t j a n“ ostane gotovo vzor cerkvenega rezbarstva. Umetnik ga je izklesal iz mramorja za kolinsko stolnico. Tudi „J e z u s, p r i j a t e l j o t r o k“ je dovršena mramornata skupina, ki je okras stolnice v Kolinu. S Sojčem je pristopil nov člen v skupino onih naših talentov, ki so raznesli ime slovenske domovine širom daljnega sveta. Želimo mu, da bi našel razumevanja tudi med Slovenci. Pravkar izdeluje osnutek za Gregorčičev nagrobni spomenik.

Fr. Krašovec.

NAŠE SLIKE.

A. B. Doubek: Portret. (Umet. priloga v 3 barvah). Doubek je odličan češki slikar, ki slika tudi za francoske in nemške liste ter je bil na umetn. razstavah opetovano odlikovan. Znamenit je kot žanrist in portretist. — **Jindř. Bubeníček: Na Labi.** (Umetn. priloga v 3 barvah). Tudi Bubeníček je Čeh ter znan po svojih krasnih krajinah iz češke domovine. Njegove krajine so polne poetske ubranosti solnca in zraka. Naša priloga iz jubilejne knjige „Ustředni Mat. Školske“ kaže vso umetnost tega slovenskega slikarja. — **Bled s Stolom** (fotogr.) — **Alfonz Chelius: Samostan na Cetinju.** — **Danilov palac na Cetinju** (fotogr.) — **Črnogorska kneginja Milena.** — **A. Chelius: Tablja pri Cetinju.** Vse štiri slike so ilustracije Begovega potopisa po Črnigori. — **Dr. Ljudevit Gaj** (roj. v Krapini 1809 umrl 1872, v Zagrebu, hrvatski pesnik in pisatelj, urednik in izdajatelj ilirskih časopisov, prijatelj Vrazov, grofa Draškovića, Mihanovića in drugih Ilircev, znan na Slovenskem zlasti po svoji himni „Još Hrvatska nije propala.“ — **Iz okolice Rima.** Slika kaže žalostno pusto rimsko okolico. (Via Appia in Aquedotto di Claudio), kjer je bil nekdanj najživahnejši promet v stari slavni Rim Cicerona in Cezarja. Zaradi krasnih in dragocenih izkopin zovejo to cesto „kraljico cest“. — **Sojč Ivan: Osnutek za S. Gregorčičev spomenik.** Glej opombo v „Listku“ str. 219. — **Psoglavci (Hodje) s hodskim in stadionskim praporjem.** Hodje v starih in novjšegnih krojih, zbrani ob odkritju spomenika Jana Kozine na Gradku l. 1895. (Fotogr.)

Listnica uredništva. Raznim pošiljateljem rokopisov. Za tekoči letnik ne potrebujemo daljših leposlovnih spisov, takisto smo s pesniškim gradivom založeni.